

Vsakdanje življenje žensk v zaporu

Lea Tomažinčič¹

Članek se ukvarja s prikrajšani vsakdanjega življenja, ki jih doživljajo ženske, ki prestajajo zaporno kazen. Kako ženske doživljajo zaporsko izkušnjo in kakšne pomene ji pripisujejo, članek preučuje predvsem z vidika posebnosti, ki so vezane na spol, kot so vloga matere, zdravstvene potrebe in osebna nega, oblikovanje socialnih omrežij in strategij preživetja ter načinov ohranjanja samopodobe. Namen članka je dopolniti ugotovitve tujih raziskav, ki obravnavajo bistvene značilnosti življenja žensk v zaporu, z ugotovitvami slovenske kvalitativne raziskave o vsakdanjem življenju zapornic na Igu. Temeljno je spoznanje, da ženske v zaporu glede na specifične, ki so vezane na spol, potrebujejo posebno obravnavo na področju zdravstvene oskrbe in bivanjskih razmer ter da, upoštevaje naravo kaznivih dejanj, potrebujejo prilagojen nadzor. Značilnosti življenja ženske populacije narekujejo potrebo po pripravi posebnih strokovnih programov, ki bi pomenili strokovni pristop do problematike in odmik od stereotipov, saj je dokazano, da ženske potrebujejo drugačno, bolj specifično obravnavo.

Ključne besede: zapornice, zaporna kazen, nadzor, rehabilitacija

UDK: 343.261-055.2

1 Uvod

Zapor po Goffmanu (1961) opredelimo kot totalno ustanovo, saj deluje kot oblika nadzora, discipliniranja, zapovedovanja in omejevanja. Proučevanje prilagajanja zaporu sega v petdeseta leta prejšnjega stoletja. Tako glede na model analize težav zapornikov Sykes (1958) ugotavlja, da zaporniki, ne glede na spol, doživljajo podobne tipe bolečine oziroma prikrajšanji (angl. *pains of imprisonment*): pomanjkanje svobode in avtonomije, pomanjkanje varnosti (občutek negotovosti), onemogočeni odnosi z drugim spolom, pomanjkanje materialnih dobrin, kar vse vpliva na zmožnost prilagajanja zapornikov na življenje v zaporu.

Po drugi strani pa »teorija voza« predlaga, da se adaptacija na zaporniško življenje pojasnjuje z značilnostmi samih zapornikov, saj se predpostavlja, da zaporniki prinašajo v zapor svoje obnašanje z ulice, zato kultura zapornikov odraža kulturo ulice (Irwin in Cressey, 1962).

Ugotovljeno je, da ima prilagoditev zaporu dolgoročno lahko tudi negativne posledice. Na primer zmanjšani občutki nadzora ali celo dobrega počutja v zaporu so povezani s povečano naučeno nemočjo in lahko negativno vplivajo na udeležbo v dnevni dejavnosti ali programih usposabljanja, namenjenih zmanjšanju tveganja za povratništvo (Bukstel in Kilmann, 1980).

Druga vrsta raziskav v zvezi s prilagajanjem zaporu se je osredotočila na zlorabe, kot so fizični napadi, grožnje in neupoštovanje ukazov (Toch in Adams, 2002). Prestopniki, ki imajo največje težave pri prilagajanju zaporu, imajo težave z delovanjem tudi v drugih okoljih.

Ugotovljeno je, da se, čeprav se večina zapornikov, vključno z zaporniki, ki prestajajo dolgoletno zaporno kazen »uspešno« prilagodi na življenje v zaporu, mnogi ne soočijo dobro z »bolečinami« zapora. Psihološka stiska in odzivi, kot so čustvene motnje, samopoškodovanje, poskusi samomora, so najpogostejši v zgodnjih fazah bivanja v zaporu (Adams, 1992).

Sodobne kazenske prakse so ustvarile še nova »bremena in frustracije«, ki se razlikujejo od navedenih glede na njihov vzrok, naravo in učinek. Crewe (2011) bolečine zapora razdeli v tiste, ki izhajajo iz inherentnih značilnosti zapora, tiste, ki so posledica namernih zlorab in opustitev dolžnosti, in tiste, ki so posledica sistemskih politik in institucionalnih praks (navaja bolečine negotovosti in nedoločnosti, bolečine psihološke ocene in bolečine samoupravljanja). Glede na to, da se vsak zapornik srečuje z več specifičnimi težavami frustracije in prikrajšanja, vstopa v določene zaporniške subkulture, ki poskušajo reševati težave, ki jih ustvarja institucija zapora, in jih soustvarja. Pomembne pa so tudi specifičnosti glede na spol, saj imajo ženske v družbi drugačno vlogo kot moški in odvzem svobode doživljajo bistveno drugače kot moški (ženska kot mati, njena vloga v družini itn.) (Dobbs in Waid, 2012; Fritch idr., 2012; Jokinen, 2011; Loper in Thompson, 2005). Navedeno pomeni, da zapor za ženske pomeni večji poseg v

¹ Lea Tomažinčič, mag., doktorska študentka, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: lea.tomazincic@gmail.com

njihovo življenje, velikokrat pa njihov odhod v zapor predstavlja tragedijo za celo družino (Peršak, 2006).

V večini držav po svetu predstavljajo ženske relativno majhen delež zaprte populacije (Newburn, 2007), tako je delež zapornic približno 4-odstoten z manjšim odstopanjem, zelo redko pa preseže 10 % (Plesničar, 2012). Področje ženske kriminalitete je manj raziskano, saj ženske zagrešijo manjše število kaznivih dejanj, ki pa so tudi manj nevarna (Gelsthorpe in Larrauri, 2013; Petrovec in Plesničar, 2009). Ne glede na to je v svetu opazen val neproporcionalne rasti števila zaprtih žensk (Mallicoat, 2011). Ta se iz ZDA seli v Evropo, čeprav razlog ni povečan obseg kriminalitete (Lawston in Lucas, 2011).

Globalni pogled na žensko kriminaliteto pokaže na kompleksnost odnosa med ženskami in kriminaliteto. Po drugi strani pa pokaže tudi na to, da moramo upoštevati podobnosti in razlike med različnimi sistemi, kot so kulturni, geografski, gospodarski in drugi sistemi. Razlikujejo pa se tudi spremembe, ki so nastale v zvezi s stopnjo kriminalitete in kaznovanjem žensk (Tripković in Plesničar, 2018). Čeprav se je raznolikost kaznivih dejanj, ki jih zagrešijo ženske v splošnem, v tujini (Evropa, ZDA) povečala, je njihov obseg še vedno zanemarljiv. Po drugi strani pa, čeprav obstaja veliko podatkov o kaznivih dejanjih, je izvedenih malo raziskav, ki bi se osredotočile na spol (Gelsthorpe in Morris, 1990). Skupna značilnost, ki velja za žensko kriminaliteto, je ta, da ženske storijo manjši delež kaznivih dejanj kot moški, ta pa niso tako resna oziroma so manj nasilna (Gelsthorpe in Larrauri, 2013).

Večina evropskih držav je zabeležila porast števila ženskih prestopkov v primerjavi z moškimi prestopki (med letoma 1999 in 2010), čeprav moramo upoštevati, da je porast v večini primerov relativno majhen in da se je stopnja kriminalitete večinoma znižala. V evropskem prostoru je med državami kar nekaj razlik, z najvišjim številom storilk (25 %) je Nemčija (Tripković in Plesničar, 2018). Poleg pogostosti kaznivih dejanj je za trende ženske kriminalitete pomembna tudi narava kaznivih dejanj, ki jih zagrešijo ženske, saj je precej specifična zanje. Ta dejanja so si precej podobna, in sicer redko zagrešijo kazniva dejanja, povezana z nasiljem in spolnim zločinom, in so veliko bolj nagnjene h kraji, finančni kriminaliteti in gospodarski kriminaliteti. V zadnjih desetih letih se je število aretacij žensk zmanjšalo, medtem ko se je v Evropi delež ženskih prestopkov nekoliko povečal. Upoštevati pa moramo, da se absolutno število najverjetneje ni zelo spremenilo zaradi splošnega zmanjšanja števila zabeleženih primerov (Tripković in Plesničar, 2018).

Število sankcij, ki jih izrečejo slovenska sodišča, iz leta v leto narašča. Razlike v kaznovanju moških in žensk se kažejo v praksi kot pomembna značilnost kaznovanja. Ali te razlike v kaznovanju zrcalijo tudi razlike v kriminaliteti ali so posledici

ca drugačne obravnave storilk in storilcev kaznivih dejanj, je vprašanje, na katero ni mogoče odgovoriti na preprost način (Plesničar, 2018).

Ugotovitve kažejo, da pri odmeri kazni v primeru žensk sodišče bolj upošteva okoliščine, medtem ko pri odmeri kazni za moške upošteva oziroma se osredotoči na samo kaznivo dejanje in krivdo. Ugotovljena je razlika pri premoženjskih deliktih in tistih kaznivih dejanjih, ki so povezana z drogo, saj za ta kazniva dejanja ženske praviloma niso obsojene na zaporno kazen. Pri kaznivih dejanjih z elementi nasilja so razlike manjše, čeprav so ženske tudi v teh primerih kaznovane bolj milo (Plesničar in Petrovec, 2012).

Analiza trendov pri kaznovanju žensk v Sloveniji kaže, da se je pri obsojenkah rast obsodb do leta 2014 stopnjevala, nato pa začela padati. Prav tako je raslo število izrečenih pogojnih obsodb in zapornih kazni. V obdobju 2000–2016 se je delež na zapor obsojenih žensk – med vsemi storilci – več kot podvojil, saj se je s 4 % povečal na 10 %. V letih 2014–2016 se pokaže strma rast deleža zaprtih žensk. Po drugi strani pa v istem obdobju skupno število zaprtih oseb pada, vendar le na račun zaprtih moških, povprečno število zaprtih žensk pa je naraslo (Plesničar, 2018).

V letnem poročilu za leto 2019 je zavedeno, da je bilo povprečno število žensk v zaporu na 100 72,4. V letu 2019 je glede na vse zaprte osebe delež žensk 4,52-%. Struktura kaznivih dejanj je pri ženskah primerljiva s preteklimi leti. Prevladujejo premoženjski delikti (25 žensk), zoper človekovo zdravje (9 žensk), zoper življenje in telo (7) (Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij [URSIKS], 2020).

Kot je ugotovljeno, je med storilci kaznivih dejanj, še posebej nasilnih, precej manj žensk kot moških. V literaturi obstaja podatek, da je razmerje 10 : 1, torej ena prestopnica na deset moških. Zanimivo je, da se kljub spremembam v sodobni družbi, ki dajejo ženskam večjo možnost za ekonomsko in družbeno participacijo, to razmerje ne spreminja. Raziskovalce zato fascinira »ženska« kriminalnost oziroma še bolj njena konformnost. Čeprav bioloških teorij, ki iščejo vzroke v ženski »naravi« oziroma genih, nihče ne jemlje prav resno, so le-te občasno še vedno prisotne. Modernejše teorije, kot so na primer teorije socialnega učenja, družbene kontrole kot tudi feministične kriminološke perspektive, pa poudarjajo sociološko komponento in žensko konformnost pripisujejo učenju tradicionalne spolne vloge (Peršak, 2006). Za razumevanje ženske kriminalitete so prav razlike med spoloma, ki so družbeno pogojene, pomembnejše od tistih, ki se nanašajo na biološke razlike (Hale idr., 2005).

Ženske pogosto obračajo agresijo navznoter, proti sebi in so usmerjenjen k samozanikanju in samozrtvovanju. Prednost

dajejo svoji družini, partnerju in otrokom, ki se jim prilagodijo in nudijo podporo in ljubezen (Peršak, 2006).

Raziskave, ki so se ukvarjale s kaznovanjem žensk, kažejo, da so med njihovim kaznovanjem in kaznovanjem moških očitne in pomembne razlike oziroma so ženske deležne milejše obravnave in dobijo nižje kazni za enaka kazniva dejanja (kot so jih zgrešili moški) (Plesničar in Petrovec, 2012).

V svetu in Sloveniji je malo raziskav o ženskah v zaporu, zato o njih in njihovih izkušnjah ne vemo veliko. Raziskave se tudi pri nas večinoma osredotočajo na moške zapornike, saj ženske tudi pri nas predstavljajo majhen delež zaporniške populacije in zato ostajajo raziskovalno obrobne (Plesničar, 2012; Šelih, 2015). Namen tega članka, ki združuje spoznanja tuje literature in lastne empirične raziskave, je vsaj delna zapolnitev te vrzeli.

Raziskovalno izhodišče članka so temeljne strukture vsakdanjosti,² njihov model smo priredili po Brigitte in Petru Bergerju (1987). V tako prirejenem modelu so ključni vidiki: vsakdanje navade in rutine, neposredni odnosi z ljudmi, posredni odnosi z institucijami vsakdanjega življenja, socialni nadzor in sankcije ter razmerja med mikro- in makrosvetom, kakor se kažejo v vsakdanjih praksah ljudi. Ta izhodišča vrednotimo posebej glede na to, kako se odražajo v zaporu.

V nadaljevanju članka kratko predstavimo posamezne vidike temeljnih struktur vsakdanjosti ter tuja spoznanja o tem, kako se pri zapornicah spreminjajo in prilagajajo v zaporu. V članku se osredotočimo na štiri sklope, ki opredeljujejo specifičen položaj in potrebe žensk v zaporu: pozabljena populacija, metode discipliniranja in nadzorovanja žensk v zaporu, socialna omrežja in podporni odnosi ter specifične ženske (materinstvo, zdravstvene potrebe in nega).

Te štiri sklope obravnavamo v istem zaporedju v okviru ugotovitev raziskave na Igu. Najprej opišemo metodologijo in vzorec raziskave v ženskem zaporu na Igu. Sledi poglavje, ki predstavi v zaporske režime ujeta življenja in v katerem se posvetimo zaprtim ženskam, ki se opišejo kot pozabljena populacija, ter predstavimo metode discipliniranja in nadzorovanja zapornic na Igu. Nadalje opišemo njihova socialna omrežja in podporne odnose, o katerih poročajo – kako doživljajo materinstvo v zaporu ter kakšno zdravstveno oskrbo imajo na voljo. Ugotovitve dopolnjujemo z dobesednimi navedki žensk. Bistvene ugotovitve strnemo v tabeli. Členek zaključimo z diskusijo in sklepom.

² Temeljne strukture vsakdanjosti so opredeljene kot posredni/neposredni odnosi, mikro-/makrokozmos, rutine/novosti, kontekstualizacije in strukturiranje izkušenj, kar omogoča interpretacijo in podeljevanje pomenov in smislov (Berger in Luckmann, 1988; Schutz in Luckmann, 1973).

2 Temeljni poudarki

V vseh kazenskoopravnih sistemih je zaznati povečano stopnjo represivnosti, ki jo je mogoče pojasniti tudi s stališči o tem, da se je zmanjšala odgovornost družbe in povečala odgovornost posameznika. Zaznati je večjo stopnjo agresivnosti v družbi nasploh, kar so tudi znaki neoliberalne politike (Šelih, 2018; Tripković in Plesničar, 2018; Wacquant, 2008).

Tuje raziskave v glavnem proučujejo značilnosti življenja žensk v zaporu glede na posebnosti, ki so vezane na spol, kot so materinska vloga, zdravstvene značilnosti, oblikovanje strategij preživetja in načinov ohranjanja samopodobe. Ugotavljajo tudi, da je zaporniški sistem organiziran z moške perspektive oziroma naravnano na moško populacijo in njene potrebe (Currie, 2012).

Med prvimi reformatorji penologije v 19. stoletju, ki je osvetlila to idejo, je bila Elizabeth Fry, ki je svojo pozornost namenila izključno problematiki žensk v zaporu (Currie, 2012). V zaporu se bolj kot sicer poveča pomen časa, prostora, discipline in nadzora, kar vse se združuje v odvzeti pravici in dobrini, ki ji pravimo svoboda gibanja. Zapornice so postavljene v hierarhizirani prostor, v njem se izvajajo urniki, kazni, postavljajo zapovedi, nagrajevanje pa je povezano z opazovanjem in podrejenostjo (Mrevlje, 2007). Vsakdanje življenje zapornic uokvirjata bolj ali manj strog režim in disciplina, kar običajno spremljajo pomanjkanje zasebnosti, zanikanje »ženskosti« in prisilna infantilizacija kot zanikanje »odraslosti« (Carlen, 1982). Ženske vstopijo v zapor s *culturo praesens*, pojmovanjem sebe, s svojimi navadami, vsem, kar jim je potrjevalo domače okolje. V totalni ustanovi, katere tipski predstavnik je prav klasični zapor, v zameno ne dobijo druge kulture (Flaker in Urek, 1988), temveč – vsaj sprva – zgolj odrezanost od zunanjega sveta, družine, prijateljev, delovne skupine (Mrevlje, 2007). Podobno kot Goffman (1961) v »Azilih« tudi Esposito (2015) opisuje, kako je čas, ki ga preživijo »varovanke« v totalni ustanovi, »izgubljen« in bi ga najraje izbrisale. Esposito (2015) ugotavlja, da življenje v zaporu pogosto poteka v ontološki »negotovosti«, kar pomeni, da osebe ne čutijo le eksistenčne, temveč tudi ontološko negotovost in nevarnost, posledično pa zaradi tega ne zaupajo v prihodnost. Zapornicam nudi veliko psihično oporo načrtovanje lastne prihodnosti v krogu svoje družine in skrbi zanjo, kar jih varuje pred malodušjem in depresivnostjo (Esposito, 2015). Skoraj vse tuje raziskave poročajo, da je najtežja psihološka posledica zapora za ženske prikrajšanje materinstva (Dodge in Pogrebin, 2001; Špadijer-Džinić idr., 2009), saj matere občutijo ločenost od svojih otrok kot eno najtežjih preizkušenj, ki jim jih nalaga zaporniško življenje (Esposito, 2015).³ Znano pa

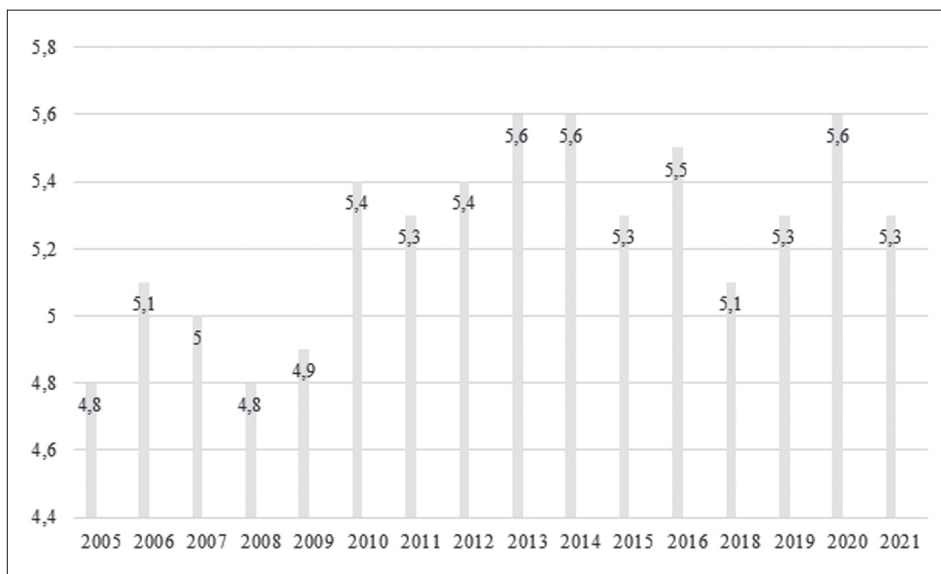
³ Očetovski vlogi moških zapornikov je namenjene bistveno manj pozornosti, zato je to spoznanje lahko nekoliko vprašljivo in to kaže

je, da so podporni stiki in obiski med zaprtimi starši in otroki bistvenega pomena za vzdrževanje njihovih odnosov. Za večino je počutje v zaporu tesno prepletena mešanica fizičnega in psihičnega nelagodja; veliko jih svoje psihične stiske somatizira oziroma prevaja v fizična bolezenska stanja (Esposito, 2015).

2.1 Pozabljena populacija in metode discipliniranja in nadzorovanja žensk v zaporu

»Družbeno obrobje« označuje marginalizirane posameznike ali skupine, ki so običajno stigmatizirani, od katerih se družba ogradi ali nanje celo pozabi. Lahko govorimo o »nevidni«, »pozabljeni« populaciji. Zapornice so lahko kar dvakrat pozabljene: prvič, ker predstavljajo majhen delež zaporniške populacije in obrobno vprašanje v raziskovanju, in drugič, kako so obravnavane v zaporu, ki je naravnano za moške potrebe.

zamišljen in narejen za moške in njihove potrebe, ženske pa so postavljene v neugodnejši položaj glede obravnave v zaporu (Currie, 2012). Delež zaprte ženske populacije (zapornice in pripornice) v evropskih državah⁴ je podoben in se v daljšem časovnem obdobju ne spreminja ter ostaja skoraj enak (graf 1). Minimum vseh zaprtih žensk je v državi Lihtenštajn,⁵ maksimum vseh zaprtih žensk pa v državi Monako.⁶ Kot smo že omenili, je skupna značilnost, ki velja za žensko kriminaliteto, ta, da ženske storijo manjši delež kaznivih dejanj kot moški (Gelsthorpe in Larrauri, 2013). V večini evropskih držav je zabeležen relativno majhen porast števila zaprtih žensk v primerjavi z zaprtimi moškimi (med letoma 2005 in 2010). Ta trend pomeni, da je obseg kaznivih dejanj, ki jih zagrešijo ženske v splošnem, še vedno zanemarljiv.

Graf 1: Delež zapornic glede na zaprto populacijo (Aebi in Delgrande, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015; Aebi in Stadnic, 2007; Aebi in Tiago, 2018, 2020, 2021; Aebi idr., 2015, 2016, 2017, 2022)

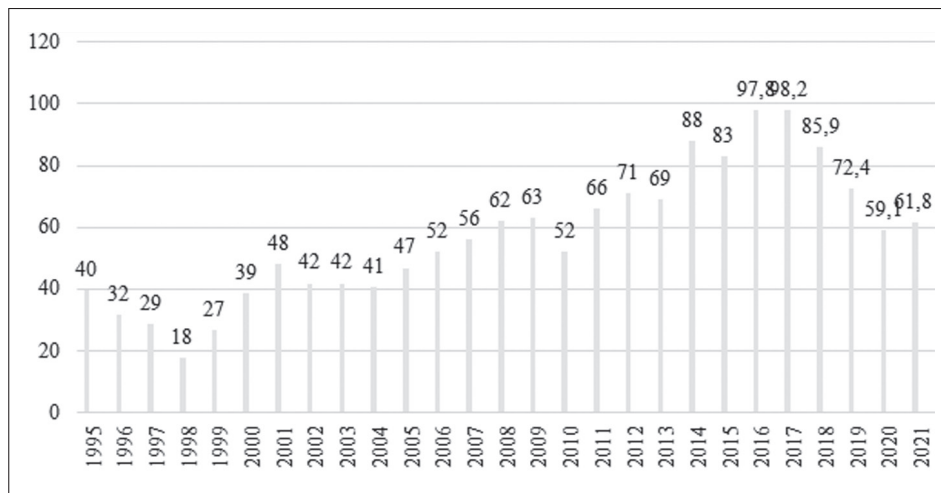
Currie (2012) na podlagi analize sekundarnih podatkov v raziskavah ugotavlja, da izkušnje in značilnosti življenja ženske populacije v zaporih narekujejo potrebo po pripravi posebnih strokovnih programov, ki bi pomenili odmik od tradicionalnih stereotipov o ženski kriminaliteti. Dejstvo, da ženska populacija v zaporih predstavlja manjšino (5 %), pomeni, da prevladuje moško »zaporско okolje«, zato je zapor

na določeno raven spolne stereotipizacije pri raziskovanju. Izjemo predstavlja študija, ki obravnava težave, s katerimi se srečujejo zaprti očetje etničnih manjšin v norveškem zaporu (Ugelvik, 2014).

⁴ Albanija, Armenija, Andora, Avstrija, Azerbajdžan, Belgija, Bosna in Hercegovina (Federacija in Republika Srbska), Bolgarija, Hrvaška, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Gruzija, Nemčija, Grčija, Madžarska, Islandija, Italija, Latvija, Lihtenštajn, Litva, Luksemburg, Malta, Moldavija, Monako, Nizozemska, Norveška, Poljska, Portugalska, Romunija, Rusija, San Marino, Srbija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska, Švica, Severna Makedonija, Turčija, Ukrajina, Anglija in Wales, Severna Irska, Škotska (Aebi in Delgrande, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015; Aebi in Stadnic, 2007; Aebi in Tiago, 2018, 2020, 2021; Aebi idr., 2015, 2016, 2017, 2022).

⁵ 0,0 % v letih 2007–2009, 2011–2012, 2014, 2019 in 2021.

⁶ 11,8 % v letu 2008 do 31,3 % v letu 2011.

Graf 2: Povprečno število zaprtih žensk (brez hišnega zavora) na Igu 1995–2021 (URSIKS, 2023)

Posebej predstavljamo gibanje povprečnega števila zaprtih žensk, brez hišnega zavora, od leta 1995 do 2021 v Sloveniji (graf 2).

Ugotovitve kažejo, da bi bilo treba več pozornosti posvetiti rehabilitacijskim možnostim in pokazati višjo stopnjo občutljivosti za zaprte ženske kot specifično populacijo, saj je dokazano, da ženske potrebujejo drugačno, specifično in bolj njim naklonjeno obravnavo (Barlow, 2014; Currie, 2012).

Malo je znanega o tem, kako posamezniki doživljajo čas v zaporu in kako prestajanje kazni vpliva na njihovo poznejše življenje po prihodu iz zavora. »Nevidnost« življenja in izkustev je značilna zlasti za ženske (Smoyer, 2015). Omejeno število ženskih zaporov lahko pomeni, da so navzoče tudi v oddelkih v moškem zaporu, kar velikokrat povzroči, da se čutijo popolnoma pozabljene (Esposito, 2015).

Iz raziskave v ženskem zaporu (Carlen, 1982) izhaja ugotovitev, da je večji del sodobnih feminističnih prizadevanj osredinjen na soočenje in razpravo o možnostih žensk, da osmislijo sebe v svetu, ki ga določajo moški. Morda težave žensk v moškem svetu še najbolj ponazarjajo prav ženske v zaporu kot ultimativni moški domeni (Carlen, 1982). Raziskave uveljavljenih zaporniških vedenjskih programov so pokazale, da so programi prilagojeni značilnostim moškega vedenja, povezanega z alkoholizmom, drogami in brezposelnostjo. Tak program pa ne ustreza potrebam žensk, saj so zapornice pogosto žrtve spolnega, fizičnega in psihičnega nasilja v družini (Currie, 2012).

Tudi raziskava, ki jo je opravila Barlow (2014), je pokazala, da je treba v zaporniškem okolju upoštevati specifične

potrebe glede na spol. Ugotavlja, da kazenskopравни sistem še vedno temelji na raziskavah, ki so bile opravljene za moško populacijo, čeprav se je število zaprtih žensk v zadnjih 30 letih izjemno povečalo. Ker ni podatkov o potrebah ženske zaporniške populacije, tudi ni ustreznih sredstev za raziskave, zaradi česar te ne morejo vplivati na rehabilitacijske programe.

Ženske bi morale prestajati kazen v čim manj omejujočih razmerah (Mallicoat, 2011), zapori za ženske bi morali biti čim bolj odprti (Carlen in Worall, 2004) in naravnani bolj tretmajske kot kaznovalne in varnostne, saj je ugotovljeno, da takšna prizadevanja zmanjšujejo neželjeno vedenje zaprtih in povečujejo varnost (Wright idr., 2012). Vendar pa so ponekod ženske v zaporih nameščene v strožjih režimih, kot je to potrebno oziroma utemeljeno (International Centre for Prison Studies [ICPS], 2008) oziroma živijo v strožjih režimih kot moški (Davis, 2003). Dejstvo, da je delež ženskih zaporov majhen, pomeni, da je treba v eni ustanovi dosegati različne stopnje varnosti, kar v praksi pomeni odločitve za maksimalno varnost (Currie, 2012).

V raziskavi v ženskem zaporu je Carlen (1982) ugotovila, da kljub konceptu »družinskega« zavora ni ustreznih rezultatov, saj so ženske poročale o izolaciji in samoodtujitvi. Ženske v »družinskih« enotah (po sedem zapornic) so bile izpostavljene strogemu nadzoru, kontroli, disciplini in pomanjkanju zasebnosti. Ženskam ene enote ni bilo dovoljeno komunicirati z ženskami iz druge enote. Znotraj vsake enote so paznice nenehno prisluškovale komunikaciji, ki je potekala med zapornicami. Režim v zaporu je pokazal na delovanje prefinjene nadzorovalne mreže, ki zanika žensko osebnost in tudi status odrasle osebe (Carlen, 1982). Tovrstno discipliniranje zaprtih

žensk in nesorazmernost pri izvrševanju kazni zapora lahko povežemo z družbenimi praksami, ki zahtevajo od žensk višje standarde vedenja, po drugi strani pa se predpostavlja, da potrebujejo strogo disciplino in neprestan nadzor (Carlen in Christiana, 1985; Carlen in Worrall, 2004).

2.2 Pomen podpornih odnosov

Za zapornice so pomembna socialna omrežja, ki predstavljajo splet socialnih odnosov, ki jih posameznice spletejo z osebami, ki so jim pomembne in jim lahko nudijo več vrst socialnih opor in pomagajo pri reševanju težav (Hlebec in Kogovšek, 2003; Ramovš, 2003). Ugotovljeno je, da igra socialna opora zelo pomembno vlogo pri boleznih, ki so povezane s stresom (kar prihod v zapor nedvomno je – predvsem v začetni fazi prilagajanja), saj predstavlja zaščito in dejavnik dobrega počutja ter zavedanje sprejetosti in pripadnosti (Cassel, 1976; Cobb, 1976; Smoyer, 2014). Povezavo med socialno oporo in boleznijo, ki jo navajata Cassel (1976) in Cobb (1976), upošteva Esposito (2015), ki postavi hipotezo, da je pritisk, ki ga doživljajo ženske v zaporu, nedvomno bolj povezan z občutkom osamljenosti kot pa s težavami zaporniškega režima oziroma življenja. V kvalitativni raziskavi, ki je bila opravljena v treh italijanskih zaporih za ženske, so bila vprašanja osredotočena na potek vsakdanjega življenja v zaporu. Glavna ugotovitev je, da socialna osamljenost slabo vpliva na duševno zdravje žensk (Esposito, 2015), saj zapornice brez močne čustvene podpore niso kos zaporniškimi travmam, občutek osamljenosti pa je lahko pogojen tudi z nezaupanjem v osebe zapora in nezadostno čustveno, instrumentalno in informativno podporo ter nezadostnimi stiki z zunanjim svetom. Zapornice, ki niso imele naklonjenosti družine, niso našle podpore oziroma podpornega omrežja med zaposlenimi in vzajemne pomoči z ostalimi zapornicami, kar je pri njih povzročalo depresijo in suicidnost (Esposito, 2015). Življenje v zaporu poteka v občutku eksistenčne negotovosti in nevarnosti in posledično nezaupanju v prihodnost (Esposito, 2015), vendar je za ženske, ki imajo socialno oporo, soočenje s finančnimi posledicami, v nekaterih primerih s stigmatom, lahko bistveno lažje (Mancini idr., 2016). Življenje v zaporu poteka v občutku eksistenčne negotovosti in nevarnosti in posledično nezaupanja v prihodnost (Esposito, 2015).

Tudi v raziskavi, opravljeni v ZDA (Smoyer, 2015), so se ukvarjali s pomenom podpornih odnosov in socialnih omrežij zapornic. Analiza prehranjevalnih navad zapornic je pokazala, kako uporabljajo »sistem« oziroma »strategijo« prehranjevanja⁷ za vzpostavljanje, vzdrževanje in interpretacijo

⁷ Ženske včasih uporabljajo znanje in veščine prehranjevanja in kuhanja za pridobitev spoštovanja drugih zapornic. Nekateri ženske, ki obvladajo pripravo dobrih jedi, postanejo »glavne« v kuhinji

svojih odnosov, stikov in socialnih omrežij z drugimi zapornicami in ljudmi v zaporu pa tudi s tistimi zunaj njega.⁸

Takšen način prehranjevanja jim omogoča oblikovanje socialnih omrežij znotraj zapora in občutek pripadnosti in je pomembna sestavina strategij preživetja v zaporu (Smoyer, 2014).

Za zapornice, ki prejemajo konstantno finančno pomoč, denar pomeni socialno podporo oziroma to razumejo kot naklonjenost in »razvajanje«, ki jim ga nudi njihova družina. Denar včasih delijo tudi z drugimi, ki so jim blizu, kar pomeni krepitev medsebojnih odnosov in vezi. Za vzpostavljanje medsebojnih odnosov predstavlja velik pomen jedilnica, in sicer že sama pot do nje in čas, ki je namenjen obrokom. To je čas, ko se zapornice lahko srečajo, pozdravijo, pogovorijo. To jim daje občutek »domačnosti«, zaradi česar je zanje ta čas zelo dragocen (Smoyer, 2015). Zato seveda ni naključje, da so posebej občutljive za spremembe v teh režimih (kot se je pokazalo tudi na Igu). Rečemo lahko, da se prav zaradi takih subtilnih pomenov določene vsakdanje rutine preobrazijo v režime. Režimi pa so ne le nevtralne funkcionalne strukture, temveč tudi močni simbolni označevalci, ki nazorno govorijo o razporeditvi moči.

V zaporih, kjer je register socialnih virov, s pomočjo katerih se spletajo razmerja, razmeroma skromen, je očitno, kako pomembni sta simbolni dimenziji hrane in prehranjevanja in kako so zapornice prav v prehranskih praksah oblikovale »svet v malem« z vso pestrostjo in zapletenostjo medosebnih odnosov na eni strani in odnosov do zaporniških oblasti na drugi. Enega od vpogledov v »intimni svet« doživljanja zaporne kazni nam omogoča analiza pripovedi zaprtih žensk o neustrezni hrani v zaporu, ki jo dojemajo kot konkretne simbole kazni in ponižanje (Smoyer in Lopes, 2017).

Podobne prakse oblikovanja »prehranskih poti« izhajajo tudi iz raziskave, ki je bila izvedena v Kanadi (De Graff in Kilty, 2016), v njej pa je bilo ugotovljeno, da »upravljanje«

in na vrhu hierarhije, ki se ustvari med njimi. Druženje pri hrani pomeni zanje tudi pozitivno komunikacijo in tovarištvo. Da pridobijo vsaj nekaj nadzora nad svojim življenjem, v zaporu zbirajo hrano, jo krajevo v kuhinji in tihotapijo v celice ter tako odločajo, kdaj in s kom bodo jedle. S tem potešijo svojo »psihično lakoto« (Smoyer, 2016).

⁸ V zaporu so v samopostrežni jedilnici na voljo zajtrk, kosilo in večerja, ki so brezplačni, lahko pa se odredi plačilo za dodatno hrano oziroma nezakonito pripravo in uživanje hrane izven za to namenjenih prostorov (tudi ukradeno hrano iz kuhinje ali jedilnice). Denar je tako osrednji mehanizem, skozi katerega udeleženci zaznavajo podporo ali pomanjkanje le-te. Podobno ženske različno razumejo medsebojno izmenjavo hrane. Prehranjevanje izkoristijo za ustvarjanje medsebojnih odnosov in socialnih omrežij znotraj zapora (Smoyer, 2016).

hrane krepki tudi povezanost in solidarnost med zapornicami. Tako je ugotovljen velik pomen podpornih odnosov zunaj zapore in znotraj njega.

2.3 Druge specifičnosti žensk

Materinstvo. Ko je ženski odvzeta svoboda, ji je kot staršu odvzeta ena osrednjih družbenih vlog. V raziskavi, ki je bila izvedena v več zaporih v Italiji (Esposito, 2015), zapornice menijo, da izkušnja z zapornim zanj pomeni, da bodo znale pomagati svojim otrokom, da se jim ne bi kaj podobnega zgodilo v življenju, in razmišljajo, kako bodo prihodnost izključno posvetile otrokom in družini.

Redni obiski otrok lahko pomagajo h krepitvi družinskih vezi, čeprav je zaradi majhnega števila ženskih zaporov (oddaljenost) to velikokrat omejeno. Bližja lokacija bi nedvomno pomenila lažje in pogostejše stike z domom in otroki (Casey-Acevedo in Bakken, 2002; Currie, 2012; Esposito, 2015). Ženskam se zdi neprimerno tudi zaporsko okolje, saj bi želele preživeti čas s svojimi otroki zunaj, na zelenih površinah. Še posebej to velja za matere z majhnimi otroki, ki morajo svoje prve mesece življenja deliti z njimi vse strese in vso čustveno stisko. Ugotovljena je korelacija, da je pozitivno dožemanje prihodnosti žensk močno povezano z njihovo aktivnostjo in materinstvom ter z občutkom odgovornosti, kar vse spremljajo tudi občutki krivde za »izgubljeni« čas, ki bi ga lahko posvetile svojim otrokom (Esposito, 2015). Podobno ugotavljajo tudi druge študije (Currie, 2012; Gabel in Shinledecker, 1993), da pomeni nezmožnost skrbeti za otroke in dom za zaprte ženske pritisk in velik stres. Ženske intenzivne občutijo krivdo in sram ter so hitreje etiketirane kot moški, doživljajo višjo raven stresa (Loper in Thompson, 2005), čeprav v splošnem pogostejše zavzemajo vlogo primarnega vzgojitelja in skrbnika otrok (Saxena idr., 2014) v času pred nastopom kazni in tudi po njej (Wright idr., 2012). Odnos do otrok oziroma starševstvo je področje, ki močno diferencira zaporniško populacijo glede na spol. Tako na primer raziskave v ZDA ugotavljajo, da je pred zaporno kaznijo s svojimi otroki živel 75 % žensk in le 26 % moških (Elmalak, 2015; Johnson in Waldfoegel, 2002).

Kljub vsem političnim in ideološkim retorikam o pomenu družinskih vezi je mogoče trditi, da so prav državne pravosodne oblasti v veliki meri odgovorne za ločevanje staršev od otrok in za prekinjanje družinskih vezi (Snyder-Joy in Carlo, 1998). Otroci, ki so ločeni od matere, imajo lahko psihološke, zdravstvene težave, iz česar lahko domnevamo, da so »stranske žrtve« kazenskih procesov svojih staršev (Chui, 2010). Na drugi strani starši potrebujejo pomoč, da bi bolje razumeli svoje otroke in se naučili starševstva. Nekateri avtorji predlagajo, naj se zavodi v večji meri posvečajo programom, ki zajemajo tako potrebe otroka kot matere (Faris in Miller, 2010; O'Malley

in Devanely, 2016; Sandifer, 2008; Snyder-Joy in Carlo, 1998). Ugotovljeno je bilo, da lahko občutek povezanosti s svojimi otroki potencialno zmanjša verjetnost povratništva med materami. Ločevanje otrok in mater prinese veliko izgubljenih možnosti na obeh straneh; pomembno je, da se jim omogoči, da preživljajo skupaj vsaj nekaj časa. Raziskava Snyder-Joy in Carlo (1998)⁹ je to nazorno potrdila, saj je kar 77 % žensk, ki so bile vključene v raziskavo, poročalo o zelo dobrem odnosu s svojimi otroki. Skoraj 20 % mater, ki niso prejemale obiskov, navaja slab ali zelo slab odnos s svojimi otroki (Snyder-Joy in Carlo, 1998). Tudi Elmalak (2015) ugotavlja, da v zaporih v ZDA ni ustreznih programov, ki bi omogočili kakovostno bivanje otrok, in to kljub ugotovitvam, da je za razvoj otroka izjemnega pomena močan in zdrav odnos z zaprto materjo.

Glede na opisan velik pomen, ki ga ima neposreden in aktiven odnos med materjo in otrokom v njegovem zgodnjem obdobju, je pomembna ureditev otroških oddelkov in vrtcev v zaporu. Bivanje zapornic z otroki je po evropskih državah različno urejeno tako po obsegu kot trajanju skupnega bivanja¹⁰ (Tomori, 2018).

Zdravstvene potrebe in osebna nega. Esposito (2015) ugotavlja, da zapornice doživljajo vsakodnevno življenje v zaporu kot stres, zato bolezni žensk niso le fizičnega značaja, čutijo predvsem psihično obremenitev. Ena od vprašanih je rešitev našla v antidepresivih; sicer so zapornice v najtežjih trenutkih bolj ali manj prepuščene same sebi, ne morejo si izbrati zdravnika niti takrat, ko resnično potrebujejo zdra-

⁹ Izveden je bil projekt, v katerem so zapornice obiskovali njihovi otroci in so skupaj preživljali čas ob različnih dejavnostih. V program so bili vključeni prostovoljci, ki so vozili otroke k materam v zapor, obiski so se izvajali v sobah, ki so bile pripravljene za ta program. Ugotovitve iz eksperimentalne skupine so primerjali s tistimi v kontrolni, se pravi pri materah, ki niso sodelovale v programu. Ugotovljeno je bilo, da so imele zapornice, vključene v »program obiskovanja otrok«, pogostejše stike z njimi tudi glede na število pism in telefonskih pogovorov kot tiste, ki niso bile vključene v program. Bližina z otroki je vplivala na to, da so se z njimi lahko pogovarjale tudi o bolj občutljivih temah, kot so njihova čustva, občutki. Redni obiski otrok so otrokom olajšali skrb, kje in kako živijo njihove matere. Veliko mater je povedalo, da je bil stik z otrokom pomirjujoč (Snyder-Joy in Carlo, 1998).

¹⁰ Na Švedskem je bivanje otroka z materjo v zaporu redko, mogoče je v prvem letu starosti otroka približno tri mesece; v Nemčiji je mogoče bivanje mater z otrokom do tretjega oziroma šestega leta starosti (glede na režim zapore); na Nizozemskem lahko ostane otrok z materjo od devetega meseca do četrtega leta (polodprta penalna ustanova); na Portugalskem in Švici do tretjega leta; na Finskem do drugega leta; na Danskem je otrok lahko z materjo, če preneha kazni pred tretjim letom starosti otroka; v Angliji in Walesu je omejitev za otroke do starosti devet mesecev oziroma leta in pol; v Italiji je materam, ki imajo otroke mlajše od treh let, odrejen hišni zapor (Tomori, 2018).

vljenje. Moralna podpora zdravstvenega osebja, predvsem komunikacija med zdravnikom in pacientom, je pomembna tudi kot »čustveno-informativna« opora in ima na zapornice pozitiven vpliv, saj sta razumevanje in toplota to, kar nujno potrebujejo. Nekatere zapornice zaupajo zdravnikom in sestram, čeprav želijo več možnosti za preventivne preglede pri ginekologu in obiske pri specialistu zunaj zavora. Pritožujejo pa se, da nikoli ne izvedo, kakšni so rezultati preiskav, to pa bi lahko bil znak običajne zaporniške infantilizacije odraslih žensk, kar tudi ni daleč od poniževanja. Ne morejo izbrati zdravnika niti ne termina pregleda (Esposito, 2015).

Podobne so tudi ugotovitve raziskave, ki je bila izvedena v Avstraliji (Abbott idr., 2016). Ženske v zaporu so v glavnem nezadovoljne z zdravstvenimi storitvami. Kar 52 % občuti tesnobo ali depresijo. Ženske bi potrebovale učinkovitejše zdravstveno varstvo in pravočasen dostop do specialistov – visok odstotek psihičnih težav in nelagodja bi moral biti opozorilni znak, da je treba v zdravstveni oskrbi zapornic nekaj spremeniti. Zaprte ženske so ranljiva populacija in je zanje stopnja tveganja za bolezni (tudi duševne) višja, kot je bila pred zaporom oziroma glede na splošno populacijo (Crissman idr., 2017).

Ugotovljena je korelacija, da sta zdravje in dobro počutje močno povezana z zaporskim okoljem, ki ga sestavljajo pravila, režimi, odnosi s paznicami in zdravstvenim osebjem, ter ustreznimi informacijami o možnostih zdravljenja in tveganjih za zdravje (Esposito, 2015).

Currie (2012) ugotavlja, da je specifičnost ženske zaporniške populacije povezana z zdravstvenimi potrebami in nego v zaporu, in sicer tako fizično kot tudi psihično, saj je ta bolj raznolika in kompleksna pri ženskah kot pa pri moških. Na primer več duševnih, psihičnih bolezni je pri ženski zaporniški populaciji v primerjavi z moško (Currie, 2012). V raziskavi, ki je bila izvedena v ZDA, ugotavljajo, da je nasilje med zapornicami močno povezano z njihovim duševnim zdravjem, preteklim partnerskim nasiljem in stiskami, ki so jih doživljale pred odhodom v zapor, kar kaže na potrebo po večji pomoči pri prepoznavanju in zdravljenju psihičnih težav (Lynch idr., 2012).

Ženske lahko v zaporu preživljajo tudi nosečnost. Noseča ženska potrebuje posebne pogoje in pozornost glede hrane, fizične aktivnosti, obleke, medicinske oskrbe, česar pa okolje v zaporu velikokrat ne zagotavlja (Currie, 2012).

V raziskavi (Bard idr., 2016), ki je zajemala vzorec v več državah, je delno potrjeno, da so imele noseče zapornice, ki jim je bila izkazana večja skrb, manj težav pri porodu (prezgodnji porod, carski rez), prav tako je bil manjši delež povratnic iz te skupine. Čeprav se je število žensk, ki rodijo v zaporu (Elmalak, 2015), v zadnjih letih zelo povečalo, ni formalnih

usmeritev zaporniškimi službam, kako skrbeti in obravnavati noseče zapornice (Currie, 2012). Ugotovljeno je, da zaprte ženske na Norveškem pogosteje uporabljajo zdravstvene storitve kot zaprti moški (Jokinen, 2011).

3 Raziskava v ženskem zaporu na Igu

Zavod za prestajanje kazni zavora Ig je organizacijska enota Uprave Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij (v nadaljevanju URSIKS), ki je organ v sestavi Ministrstva za pravosodje Republike Slovenije. V URSIKS, kot navajajo, skrbijo za celostno uveljavljanje pravic in obveznosti zaprtih oseb in razvijajo različne oblike in metode dela z zaprtimi osebami, posamezni zavodi za prestajanje kazni zavora pa so odgovorni za neposredno izvrševanje kazni zavora. V Zavodu za prestajanje kazni zavora Ig zaporno kazni prestajajo polnoletne obsojenke ne glede na višino izrečene kazni zavora, pripornice ter mlajše polnoletne obsojenke (do 23. leta starosti) in mladoletnice, ki so obsojene na mladoletni zapor. Prostorska zmogljivost zavoda je 103 osebe (URSIKS, 2020).

3.1 Metodologija in vzorec

Odločili smo se za kvalitativni pristop; z razmeroma obsežnimi in večkratnimi poglobljenimi intervjuji smo se v letih 2018 in 2019 pogovarjali s 16 zapornicami v zaporu na Igu. Raziskovalni del je temeljil na transformativni raziskovalni paradigmi, ki služi kot izhodišče v primeru, ko raziskovalci zaznajo družbene nepravilnosti in želijo spodbuditi spremembe na določenem področju (Mertens, 2007). Empirične podatke smo zbrali s pomočjo poglobljenega polstrukturiranega intervjuja, ki omogoča natančnejši vpogled v izkušnje intervjuvancev v različnih življenjskih situacijah (Pajnik in Bajt, 2009). Ta metoda osebo, ki sodeluje v intervjuju, prepozna kot družbeno akterko, ki ji je omogočen relativen nadzor nad potekom intervjuja (Marvasti, 2004). Vprašanja so bila le deloma pripravljena vnaprej, omogočala pa so širše in bolj poglobljene odgovore, saj je bil naš namen pridobiti čim boljši vpogled v doživljanje zaporne kazni žensk in njihovo interpretacijo pomenov ter ugotoviti, kakšen vpliv ima zapor na njihovo vsakdanje življenje. Študija je pilotska in vprašalnik je popolnoma nov, saj tovrstne raziskave s poglobljenimi polstrukturiranimi intervjuji, s katero bi raziskovali različne vidike vsakdanjega življenja žensk v zaporu, še ni bilo opravljene. Vprašalnik je bil sestavljen iz petih tematskih sklopov oziroma ožjih raziskovalnih vprašanj,¹¹ vsak sklop je

¹¹ Pet tematskih sklopov oziroma ožjih raziskovalnih vprašanj:

- »Kako vpliva prihod v zapor, ki pomeni zapuščenje preteklega vsakdanjega življenja, na socialne vezi zapornic (družina, prijatelji ...)?«

vseboval vprašanja – skupaj je vprašalnik obsegal 27 vprašanj. Pridobili smo soglasje direktorice zapora za snemanje intervjujev, ki je potekalo z vsako zapornico posebej. Glede na specifičnost raziskave vprašanj nismo testirali, smo pa v začetni fazi z dvema zapornicama opravili tri obiske (po eno uro), da smo vprašalnik naredili čim bolj fleksibilen, da si vprašanja niso sledila pri vsaki po vrstnem redu, saj smo želeli, da bi bili odgovori čim bolj spontani. Zbrane podatke smo obdelali po kvalitativni metodi analize podatkov. Najprej smo vse intervjuje, ki smo jih posneli, dobesedno zapisali in uredili. Za zagotovitev anonimizacije smo jih označili z izmišljenim imenom udeleženke intervjuja, datumom, ko je bil intervju posnet, in dolžino trajanja snemanja. V drugem koraku smo s pomočjo podatkov, ki smo jih pridobili v intervjujih, naredili analizo, za katero smo uporabili tematsko kodiranje.¹²

Raziskovalno populacijo so predstavljale zapornice na Igu. Obsojenkam smo podali uvodna pojasnila o raziskavi – predvsem o namenu raziskave, njihovi prostovoljni udeležbi v njej (z možnostjo prekinitve) in etičnih obveznostih raziskovalke. Glede na pripravljenost zapornic za sodelovanje je vzorec obsegal 16 obsojenk, kar je v letu 2018 predstavljalo 18,6 % zaprtih žensk (brez hišnega zapora).

- »Kako poteka prilagajanje žensk na novo vsakdanje življenje v zaporu?«
- »Katero strategijo preživetja razvijejo in kako oblikujejo nove socialne mreže v zaporu?«
- »Kakšna je vloga družine in prijateljskih omrežij?«
- »Kako doživljajo in si osmišljajo prebivanje v zaporu ter kakšne načrte za življenje imajo po prestani zaporni kazni?«

¹² Besedilo smo razčlenili na sestavne enote, kar pomeni, da smo določili enote kodiranja, smiselno, na ta način, da smo zbrali odgovore vseh udeleženk intervjuja, in sicer po posameznih vprašanjih v tabelo. Tabela je bila narejena tako, da je še vedno povezava med imenom in besedilom. Vprašanja so bila v sklopu posameznega raziskovalnega vprašanja oziroma vsebinskega sklopa, tako da ni bila potrebna naknadna klasifikacija. S tem smo izločili dele besedila, ki niso bili relevantni za določeno vprašanje. Odgovore na posamezno vprašanje smo iskali v celotnem intervjuju, saj je včasih kakšna udeleženka povedala določene zadeve pri kakšnem drugem vprašanju in ji nismo ponovno zastavili tega vprašanja. To smo naredili na tak način, da smo v programu Word z iskalnikom pregledali različne besede, ki so se nanašale na določeno temo celotnega intervjuja. Tabele so bile narejene tako, da je bil ob besedilu prostor, v katerega smo zapisovali pojme, določeno besedilo, ob katerem smo dopisali pojme, smo obarvali z drugo barvo. Pri tovrstnem odprtem kodiranju smo posameznim delom besedila pripisali pojme, da smo jih lahko v naslednji fazi zbrali in ločili od besedil, ki smo jih označili z drugimi pojmi in jih združili v širše kategorije. V tem delu postopka smo določene izjave oziroma citate, ki so najbolj zanimivi za našo temo, izpisali v posebno tabelo in jih označili z imenom (izmišljenim) in zaporedno številko. Izjavam smo pripisali ustrezne kategorije, ki sodijo v določen vsebinski sklop. Tabela je bila narejena z namenom, da bomo citate kasneje umestili v analizo za ponazoritev ugotovitev.

V tabeli 1 opisujemo vzorec, za katerega lahko rečemo, da je dokaj reprezentativen, čeprav nismo imeli vpliva na oblikovanje vzorca, saj so bili intervjuji izvedeni z zapornicami, ki so se same prijavile nanj. Vse, ki so se prijavile za sodelovanje v intervjujih, so odgovorile na vsa postavljena vprašanja. Odziv prijavljenih na intervjuje je bil zelo pozitiven.

Intervjuji so potekali od 21. 6. 2018 do 22. 3. 2019. Skupaj je bilo izvedenih 34 intervjujev. Trinajst žensk smo obiskali dvakrat, dve trikrat, z eno pa smo izvedli dva intervjuja – enega za drugim s primernim vmesnim odmorom. Vsak obisk pri eni zapornici je trajal približno eno uro. Na začetku smo vsaki še enkrat pojasnili, kako bo potekal intervju in kakšne so njene pravice. Vsaka je prebrala »Obveščeno soglasje k raziskavi«, od vseh pa smo prav tako pridobili podpise tega soglasja.

Tabela 1: Opis vzorca

Opis udeleženk intervjuja	
Starost	Povprečna starost žensk je bila 42,6 leta (najmlajša 26, najstarejša 67 let).
Otroci	Enajst žensk je imelo otroke.
Povratnice	Štiri povratnice, ki so bile predhodno že obsojene in so bile v zaporu.
Dolžina zaporne kazni	Od najmanj enega leta do največ enajst let.
Prestana kazen	Najkrajši čas prestane zaporne kazni en mesec in pol in udeleženka z najdaljšo prestano kaznijo pet let.
Nacionalnost	Trinajst udeleženk je bilo slovenske nacionalnosti, ena hrvaške, ena bosanske in ena srbske nacionalnosti.
Izobrazba	Ena z nedokončano osnovno šolo, dve sta zaključili osnovno šolo, ena je imela osnovno šolo in zaključuje srednjo šolo, dve sta imeli poklicno izobrazbo, osem jih je imelo srednjo šolo, ena višjo izobrazbo in ena visoko izobrazbo.
Vrsta kaznivega dejanja	Poslovna goljufija, kraja, izposoja denarja, ki ga niso vrnilo, poškodovanje druge osebe, preprodaja droge.
Zaposlitev po prestani kazni	Šest jih je upalo, da jih zaposlitev čaka, ena je bila upokojena, ena je pričakovala invalidsko upokožitev, ena je prejela socialno pomoč, sedem jih ne bo imelo zaposlitve, ko bodo prišle iz zapora.
Odvisnice in psihično stanje	Med udeleženkami intervjuja so bile tudi takšne, ki so se opisale kot odvisnice. Prejemale so terapijo, vendar so jo zniževale, prisotne pa so bile tudi nekdanje odvisnice, ki niso več prejemale terapije. Ena ženska je imela diagnozo psihične bolezni.

3.2 V režime ujeta življenja

3.2.1. Pozabljena populacija

V zaporu na Igu se je pokazalo, da so ženske, s katerimi smo se pogovarjali, prepuščene same sebi, ko pridejo v zapor in ko bi najbolj potrebovale pogovor in oporo strokovnjaka/-inje, psihologa/-inje. V zaporu je bila sicer zaposlena psihologinja, a je to delo opustila, zato v času naše raziskave (leto 2018) v zaporu ni bilo psihološke obravnave in pomoči.

Ada (26 let): »... mi je bilo težko to, da mi ne dajo nobenih pozitivnih spodbud, da ni bilo recimo psihologinje zaposlene v zavodu, socialne delavke, skratka, da ni nikogar, s katerim bi se lahko ... ker imam kar nekaj težav iz otroštva in kasneje iz adolescence in odraslosti, ki bi jih morala reševati, pa jih nisem imela s kom, v bistvu s pazniki si se edino lahko pogovarjal ...« (osebni intervju, 7. 8. 2018)

V nadaljevanju raziskovanja (leto 2019) pa so ženske poročale, da je v zaporu ponovno zaposlena tudi psihologinja. Prihod v zapor so ženske doživljale različno. Predvsem je bilo pri tem pomembno, ali so bile že prej v priporu ali so prišle same oziroma jih je pripeljala policija ter v kakšnem psihičnem in fizičnem stanju so bile. Skoraj vse opišejo, da so doživele prihod v pripor ali zapor kot šok. Za nekatere med njimi je bil najtežji začetek bivanja v priporu v Celju, ki je v zaporu za moške. Bile so zaklenjene v sobo, in če so nekaj prosile, so jim rekli, da je to moški zapor, da ni prostora, da nimajo časa zanje oziroma nimajo dovolj osebja. Za nekatere odvisnice so bili dnevi v priporu najhujši, saj so po njihovem mnenju z njimi grdo ravnali, bile so namreč brez oskrbe oziroma droge. Pogrešale so koga, ki bi jim lahko pomagal, saj ni bilo ne psihologa, ne psihiatrinje, ne zdravnice. Zlasti prvi teden jim je bilo težko, dokler jih niso obiskali domači in jim prinesli stvari za higieno, sveža oblačila in nekaj denarja za kavo.

Nina (35 let): »Zasliševali so me »na krizirano«, niso mi nudili oskrbe, ki bi mi jo mogli, metadon, ker sem bila na metadonski ambulanti. Imela sem za vikend, pa so mi dali za domov. Mene na vikend niso izpustili, ker sem bila pridržana, in po osemindesetih urah so mi pregledali stanovanje ... tako, da, potem sem šla pa v pripor, tam so mi odvzeli pač ... v eno majhno sobo sem šla, sama, same stene, res. Stene, bele stene, tista železna postelja pa deska pa ena pena gor. Ko mravlja sem bila, nizka, čisto, počutila sem se ... ufffff ...« (osebni intervju, 12. 9. 2018)

Povedo, da so v priporu dodatno težavo predstavljale sostanovalka, saj morajo imeti srečo, da srečajo takšne, s katerimi se razumejo in so v redu. Sicer pa ženske v priporu med seboj v sobi ne komunicirajo, manipulirajo z drugimi in postavljajo svoja pravila, kar vodi v spore in konflikte. Tiste, ki so bile povratnice, so vedele, da je v zaporu bolje kot priporu, saj na Igu niso zaklenjene v sobo in lahko gredo tudi na spre-

hod – odvisno od režima, ki mu pripadajo – na dvorišče ali v park. Lahko gredo tudi v knjižnico in na obroke v jedilnico. Iz pripora (v Celju) je prišla tudi zelo bolna starejša ženska, ki je bila v zaporu lepo sprejeta in so pazili nanjo. Nameščena je bila v zaprti oddelek, v katerem obstajajo dodatne omejitve.

Mica (67 let): »Ja, ko se vrata za teboj zaprejo, je pa zelo slab občutek, in ko prideš naprej na zaprti oddelek. Jaz sicer nisem bila v prehodni sobi, tako kot pridejo tiste, ko same pridejo, ali pa jih pripelje policija, jaz to nisem bila v prehodni sobi. Je pa tako, ko vidiš, da si na zaprtem oddelku, lahko samo tako skozi okno gledaš, imaš dvakrat po eno uro sprehoda na dvorišču. Zelo, zelo hudo je. Res hudo. Niti ... kolegic tukaj ne moreš poiskati, prijateljic tudi ne, je pa to kričanje, medsebojno obračunavanje, tudi fizično, tako, da to je ... ni prijetno na zaprtem oddelku, ne.« (osebni intervju, 1. 8. 2018)

Razmisliti bi bilo treba o drugačni obravnavi žensk v priporih, ki so izven zapora za ženske na Igu, saj ugotovitve kažejo, da bi bilo treba pokazati višjo stopnjo občutljivosti za zaprte ženske kot specifično populacijo, saj ženske potrebujejo drugačno, specifično in bolj njim naklonjeno obravnavo (Barlow, 2014; Currie, 2012).

Prihod v pripor na Igu pa je za nekatere pomenil rešitev, saj jih je življenje zunaj, povezano z drogo, pripeljalo na rob smrti. Ena ženska je namerno izvedla večjo tatvino (nad 500 evrov), ker je bila že tako globoko v odvisnosti, podhranjena in nekajkrat blizu smrti, da si je želela, da ji odredijo pripor, ki ji je pomenil varno okolje. Na začetku je bila vesela, da je prišla v zapor in prvo leto ga ni občutila kot izgubo svobode.

Ada (26 let): »Jaz vem, zakaj sem tle pristala, če ne bi tle pristala bi bila mrtva, a ne, tako da v bistvu sem vesela, da sem, sedaj v drugo, pač imam popravni izpit, tokrat ne bi umrla, ampak kljub temu, a ne, je že za nekaj dobr in že čutim posledice. Sem bolj umirjena, ker zunaj sem imela spet nekaj težav, sicer ne z drogo, ampak z enimi drugimi zadevami, sedaj se spet umirjam, sem bolj stabilna psihično.« (osebni intervju, 9. 8. 2018)

V manjšini so ženske, za katere sam prihod v zapor ni bil tako velik pretres. Eno žensko je pripeljala prijateljica, kar ji je ostalo v prijetnem spominu, saj sta se na poti na Ig šalili in si obljubili, da bosta obdržali stike.

Ema (56 let): »Ja, ni bio šok, kot punce prihajajo, pa pripelje jih policija, pa normalno, da su u enem šoku. Prvo ne veju, a se to njima dogaja, cel svet vam se podre, odpre se ena luknja, padeste u njoj, tema je, ne vidte nič, nič vam se ne ljubi, svojci su doma, a ma podporo od koga al nima, al ma na primer materialno podporo, al je delala pred tem, al ne vem, veliko je tega ali, če, če ... in jaz sem se pripravljala in psihično bila pripravljena.« (osebni intervju, 6. 7. 2018)

3.2.2 »Naša četica koraka ...« ali o metodah discipliniranja in nadzora žensk v zaporu

V zaporu na Igu so trije režimi oziroma oddelki, glede na katere se ureja tudi varnost. Čeprav je odprti oddelek dobil svoje prostore izven glavne stavbe zapora, pa se življenje polodprtega in zaprtega oddelka odvija ločeno po nadstropjih, vendar je še vedno prepleteno do te mere, da so ženske iz polodprtega režima prikrajšane za nekatere ugodnosti, ki jim pripadajo po zakonu (mobilni telefon, internet). Sicer sta nadzorovanje in opazovanje urejena s t. i. raporti, to je obhodi pravosodnih policistov in policistk štirikrat dnevno, in videonadzorom (kame-re), s katerim nadzorujejo tudi okolico zapora.¹³

Večine tovrsten nadzor ne moti, prej obratno, saj se zaradi njega počutijo bolj varne. Obsojenkam predstavljajo nevarnost predvsem druge sostanovalke, saj so prepričani dokaj pogosti, prav tako kraje in podtikanje nedovoljenih snovi. Primerno obnašanje pa posledično pomeni tudi več ugodnosti. Nekatere motijo osebni pregledi, ko pridejo iz izhoda. Zlasti starejšim se to, da se morajo sleči (pregledajo jih pravosodne policistke), zdi ponižujoče. Nekaterim se zdijo ponižujoči tudi urinski testi, ki so nenapovedani in jih morajo opraviti zjutraj. Zato si ponoči ne upajo na stranišče in zadržujejo urin do jutra, da bi zjutraj lahko brez težav oddale urin.

Kati (40 let): »... a ja, urinske teste imam in imam problem, da jaz do šestih zjutraj ne smem iti na WC, ker drugač se ne morem jaz polulat tam na urinskem testu. In če se ti ne polulaš, je to negativno, avtomatsko. In sem zadnjič šla na WC pa so pol po mene prišli, haaa, eno uro sem se matrala, da bom pačila dva litra vode, sem spila, sam so ble ful potrpežljive paznice, res, vsaka jim čast. Pa tudi neugodno ti je, vsakič, ko greš na urinske teste, te celega slečejo, pregleda od spredaj, zadaj, to je najnovejšo opravilo, so s tabo v WC-ju, pogledajo WC, se polulaš v tisto šalčko, v kozarec, se obrišeš in moraš pokazat WC papir, vržt v školjko in potem potegneš vodo.« (osebni intervju, 6. 7. 2018)

Tudi v naši raziskavi so ženske opisovale zanikanje statusa odrasle osebe obsojenkam, kar se na primer kaže v novem režimu odhoda v jedilnico. Počutijo se kot majhni otroci, ko gredo v skupini s pravosodnim policistom ali policistko na obrok, kjer morajo počakati vse ostale, da pojedjo, in nato jih odpeljejo nazaj v nadstropje, kjer imajo sobe.

Gana (42 let): »Ja, mi smo rekly, da se počutimo kot v vrtcu, samo še tiste manjkajo ketnce, ki se otroci v vrtcu držijo, da grejo na sprehod. Sedijo z nami cel čas, nas gledajo, kako jemo, in pol prav ... tisto pa je nadzorovanje.« (osebni intervju, 20. 9. 2018)

¹³ Videonadzor je določen v 235.a členu »Zakona o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1)« (2006), ki določa, da se za varovanje varovanih objektov in varovanih območij ter preprečevanje pobegov obsojencev namestijo in uporabljajo videonadzorni sistemi.

Pred to novostjo so lahko šle nazaj same, ko so pojedle, in tako so imele več časa (lahko so uredile kakšne obveznosti, pokadile cigareto). Postopek infantilizacije v zaporu predstavlja discipliniranje in podreditve žensk, saj gre za očitno manifestacijo moči in nadzora.

Izhodi iz zapora, o katerih odloča upravnik po predhodnem mnenju strokovnih delavcev, so natančno opredeljeni v 77. členu »ZIKS-1-UPB1« (2006).¹⁴ Ženske so pravila, ki se nanašajo na izhode, označile kot nepravilna oziroma menijo, da ne veljajo za vse enako. Izhajajo iz predstave o sebi in se običajno vidijo v lepši luči, kot vidijo druge. Vsaki med njimi se dogaja krivica in veliko jih igra vlogo žrtve. Predstavljanje sebe v vlogi žrtve sogovorniku lahko razumemo le kot poskus vzbujanja sočutja; popolnoma drugačno težo pa ima takšno samopredstavljanje osebju zapora, ki odloča o tovrstnih ugodnostih, saj lahko v tem primeru pomeni spodbujanje k določenemu delovanju in sankcioniranju drugih. Glede na vse ugodnosti, ki jih z zglednim vedenjem lahko pridobijo v zaporu, ženske ne razmišljajo o pobegu.

Beti (41 let, povratnica): »Slovenija je premala, da bi se človek skrival, predolgo časa se je treba skrivati. Pobegniti ne moreš prej kot iz nekaterih zunajzavodskih ugodnosti. Ko imaš pa zunajzavodske ugodnosti, pa veš, da sledijo vikendi, pa se ti pol to zdi nesmiselno, ker boš izgubil vse, kar si si priboril. Ker iz same notranjosti gradu je nemogoče zbežat, nek zaprti režim, ko gre ven čez kapijo, ne vidim, da bi lahko kje zbežali. Potem pa, ja se recimo zgodi tkole, da se punce ne vrnejo iz prostega izhoda ali pa iz namenskega, ampak to ne, da bi one hotele pobegniti, ampak se po navadi kaj nepredvidljivega zgodi, al se zadrogirajo ali se zapijejo, zamudijo in pol pač se nočejo vrniti nazaj, ker vejo, da bodo vse izgubile, pol so rajš zunaj nekaj časa, dokler jih ne najdejo.« (osebni intervju, 26. 6. 2018)

Povratnice, ki lahko ocenijo spremembe nadzora v zaporu, ocenjujejo, da se je režim zaostрил.

Alma (34 let, povratnica): »Sedaj je še sploh strogo ratalo. Prej je bilo, odkar so v bistvu, tako bom rekla, odkar se je nekaj malo uprava spremenila, ker oni zelo radi, tako bom rekla, pod preprogo pometajo ... okostnjake v omaro rinejo ... tle se je toliko stvari dogajalo, v desetih letih, toliko stvari sem jaz tukaj videla, da je bilo to nekaj neverjetnega. Sedaj to kazni, ko se je pa uprava zamenjala, nekateri ljudje, je pa ful težje, no. Tukaj so te pa res,

¹⁴ Za aktivno prizadevanje v procesu tretmaja, za prizadevanje in uspehe pri delu ter za spoštovanje hišnega reda zavoda lahko upravnik podeli obsojencu naslednje ugodnosti:

- podaljšan ali nenadzorovan obisk;
- nenadzorovan obisk zunaj zavoda in
- izhod iz zavoda s spremstvom pooblaščenih uradnih oseb: prost izhod iz zavoda, razen v okolje, kjer je storil kaznivo dejanje; prost izhod iz zavoda; delna ali popolna izraba letnega počitka zunaj zavoda.

jaz sem to kazen bolj razčlovečena kot pa prejšnje kazni, ko sem delala pizdarije, ko sem vedela, da nič ne bom imela. To kazen, jaz vam priznam, da mi je najtežje prestajat. Najtežje, jaz sem sedela pet let pa en mesec v kosu, pa mi ni bilo tako težko prestajat kazen kot sedaj.« (osebni intervju, 7. 8. 2018)

3.2.3 Socialna omrežja in podporni odnosi

Socialna omrežja so pomembna pri ženskah, ki so dlje časa v zaporu, saj jim dajejo oporo pri spoprijemanju s stigmo in finančnimi posledicami (Mancini idr., 2016). Glede na raziskavo na Igu lahko to ugotovitev podpremo in dodamo, da igra družina v določenih primerih veliko vlogo tudi pri povratnicah, ki skozi daljše obdobje raziskujejo vzroke, ki so jih pripeljali v zapor, in šele čez čas iščejo podporo in pomoč pri svoji družini. Ne preseneča, da večina žensk na vrh pomembnosti pri podpori, ki jo imajo v času prestajanja zaporne kazni, postavi svojo družino.

Dana (47 let, povratnica): »Odkar sem prišla, niti enkrat ene minute nismo pustili, kar sem imela možnosti imet obiskov, do dandanes enega vikenda nisem bila sama. Vsak dan se slišimo, tudi večkrat, če je treba, ker je včasih hudo pa pokličesh domov, ko je hudo ... ja v močno podporo so mi, močno, močno, prav vsi ti, ki sem vam jih povedala ravnokar.« (osebni intervju, 29. 6. 2018)

Vendar pa to ne velja za vse ženske. V raziskavi na Igu smo ugotovili, da nekatere družinski člani obsojajo, njihovi obiski pa jim predstavljajo dodatno breme.

Vesna (54 let): »Zdaj smo dobili triurne obiske, nisem še bila, zdaj imam ta teden, oziroma danes, ne jutri. Sedim v sobi in si mislim mama mia, zdaj sem dve uri smo komaj nekaj prebrodli, zdaj pa tri, sploh ne vem, kaj naj se pogovarjam z njimi. Zato, ker pričnejo, po enem določenem trenutku, pričnejo pritiskati na mene. Jaz pa komaj čakam, da nekdo pride, da vprašam, ne vem ... povej mi, kako je z onim prijateljem ali pa z onim, pa s tistim, potem pa pridejo z načinom ... joj veš kaj, ona te pozdravlja pa vpraša, daj povej, kak je noter ... pa rečem, lahko jo priporočam, če hoče, naj pride, pa naj sproba ne. Nimam namena razlagat, kak jaz preživljam tole tukaj ne. Res mi ni to interes. V bistvu hočem samo povedat, da si že tak tak na psu, na dnu, pa ni treba še hodit po meni, dajte malo stojte na strani.« (osebni intervju, 15. 3. 2019)

Na Igu zaprte ženske imajo zelo različne družinske razmere. Nekatere živijo s partnerjem, ki jih podpira in so z njim v dobrem odnosu, druge so tik pred razhodom oziroma so se že razšle. Tiste, ki imajo odrasle otroke, so jim ti v veliko oporo (tudi vnuki), vendar ne vsem, saj jih nekateri tudi obsojajo. Za majhne otroke žensk, ki ne živijo z njihovim očetom, skrbijo njihovi starši. Vendar vseh žensk starši ne podpirajo, nekateri želijo odvrniti od njih celo otroke. Te ženske povedo, da takšno ravnanje razumejo, saj se čutijo krive, da so v zaporu, in menijo, da so svoje otroke s svojimi dejanji prizadele in razočarale. Nekaterim je v oporo misel, da se bodo spremenile in vse nadomestile, ko bodo prišle iz zapora.

Presenetljiva je ugotovitev, da nekatere ženske ne želijo obiskov svojih prijateljev, saj je strah pred tem, kako se bodo odzvali, večji od želje po druženju. Bojijo se stigmatizacije po vrnitvi v domače okolje. Nekatere ženske so poročale, da so se njihova prijateljska omrežja zelo zmanjšala. Pravih prijateljev je ostalo zelo malo. V zaporu ženske ne iščejo prijateljic, saj menijo, da je to skoraj nemogoče; le malo jih ima z drugimi zapornicami prijateljski odnos.

Mica (67 let): »Zelo, zelo hudo je. Res hudo. Niti ... kolegic tukaj ne moreš poiskati, prijateljic tudi ne, je pa to kričanje, medsebojno obračunavanje, tudi fizično, tako, da to je ... ni prijetno na zaprtem oddelku, ne.« (osebni intervju, 1. 8. 2018)

Bolj kot prijateljski odnos nekatere povezuje to, da so pripadnice določene skupine, ki se počuti nadrejeno drugim. Opisujejo hierarhične odnose, ki se formirajo v zaporu; največkrat svojo skupino oblikujejo povratnice, ki imajo več izkušenj od drugih in jim to daje občutek premoči.

Zaporsko okolje je občutljiv mikrokozmos, ki manjšini pomeni zavetje in ga opisujejo kot novo veliko družino, večini pa predstavlja nevaren prostor konfliktov, v katerem se morajo boriti za svoje pravice in se zaščititi pred spletkami drugih žensk. Tako je zaporsko okolje hkrati oboje – mikrokozmos vsakdanjih parafernali, rutin in navad in tudi nevaren makrokozmos v pomenu preslikave zunanjega sveta navznoter. Veliko žensk živi v zunanjem svetu v ožji družini, z enim ali dvema otrokoma, same ali pri svojih starših. Partnerji so večinoma odsotni. Tiste, ki imajo tudi partnerje in v očeh drugih žensk živijo urejeno družinsko življenje, pa so velikokrat izpostavljene nevoščljivosti in raznim spletkam drugih zapornic. Zaradi tega drugim ženskam le malo zaupajo o sebi.

3.2.4 Materinstvo

Materinstvo v zaporu slovenska zakonodaja ureja v 62. členu »ZIKS-1-UPB1« (2006), ki določa, da je obsojenkam, ki so noseče ali ki so rodile med prestajanjem kazni zapora, zagotovljena ustrezna zdravniška nega. Prav tako je zagotovljena nega otroka, ki sme ostati pri materi na njeno zahtevo do dopolnjenega prvega leta starosti. Lahko pa ostane pri materi do dopolnjenega drugega leta starosti, če bi mati v tem času prestala kazen oziroma zaradi drugih (zdravstvenih, socialnih) razlogov.¹⁵

¹⁵ 39. člen »Pravilnika o izvrševanju kazni zapora« (2019) določa, da: »Pristojni center za socialno delo na pobudo zavoda in v sodelovanju z obsojenko in zavodom pripravi načrt za varstvo in nego otroka v času, ko obsojenka, ki v zavodu biva skupaj z otrokom, zaradi sodelovanja na obravnavi ali zaradi drugih razlogov sama ne zmore skrbeti za otroka.«

Za ženske, ki imajo otroke, pomeni zapor večji poseg v njihovo življenje, saj se morajo ukvarjati s tem, kdo bo skrbel zanje. V večini primerov so to starši, ker je partner oziroma oče otrok največkrat odsoten. Stigma, ki se še posebej drži žensk v primerjavi z moškimi zaporniki, ženske internalizirajo; večinoma se počutijo krive, hkrati pa ne želijo pokazati, v kakšni stiski so. Njihovo breme je tako dvojno. Tudi sicer ugotovitve (Loper in Thompson, 2005) kažejo, da ženske intenzivneje občutijo krivdo in sram in so hitreje etiketirane kot moški ter doživljajo višjo raven stresa.

Na Igu niso vse ženske poudarile osamljenosti, temveč so vse tiste, ki imajo mlajše otroke, povedale, da jih pogrešajo. Podobno kot v tujih raziskavah (Hairston in Lockett, 1987; Snyder-Joy in Carlo, 1998) smo tudi na Igu pogosto slišali, da imajo otroci pomembno vlogo, saj njihovemu življenju v zaporu dajejo smisel in načrtujejo svojo prihodnost z njimi. Nekaj mater na Igu je celo razmišljalo, da bi živele v tujini, da bi njihovi otroci imeli boljše in lepše življenje.

Tita (33 let): »Če ne bi imela nje, bi mi bilo itak za vse vseeno. Po moje bi samo čakala, da imam prestano kazen, pa bi isto naprej delala, tako, ko sem. Zdaj pa pač mi ni, ne. Ni mi vseeno, kako bom življenje naprej živila. Mi je precej v oporo. Pa mama tudi no, moja. Partner tko, tko, ampak ok. Moraš imet neke cilje, pač si jih moraš zastavit, ko prideš iz tega vsega, da se lahko spet na noge postaviš, pa zaživiš pošteno, pa tako, kot se gre. Ampak moraš se pa sam, pač, če imaš sam vse pošlhtano v glavi mogoče nekako gre, da dosti trme pa vztrajnosti. Če pa ne, pol pa pač živiš tako naprej, ko si. Tako kot poznaš. Ker na noge se postavit je veliko dela, ne. Če hočeš spremenit način življenja, ki si ga pač živel, ne vem, petnajst, dvajset let.« (osebni intervju, 3. 9. 2018)

Večina ima v odraslih otrocih oporo.

V naši raziskavi je sodelovalo šest žensk, ki imajo še majhne otroke, in čeprav je v stavbi zopora soba, ki je namenjena obiskom otrok in je opremljena bolj prijazno, je prostor preveč utesnjen (v njem smo opravili nekaj intervjujev). Ženke poročajo, da otroci hitro ugotovijo, da je nekaj narobe. Za tiste ženske, ki so v zaprtem režimu, je soba za obiske otrok za notranjimi zaklenjenimi vrati, do katerih se pride, ko obiskovalce najprej pregledajo. Ženske so sobo, ki je namenjena obisku otrok, opremile z risbami in okraski, ki so jih naredile na prostočasnih delavnicah, tako da je prostor otrokom bolj prijazen. Tiste, ki imajo dovoljen izhod v park, preživijo čas z otroki zunaj. Nekatere raje pokličejo otroke po telefonu vsak dan, saj so ugotovile, da je zanje tako manj stresno.

Gana (42 let): »Ja, hčerki pogrešam, ker sta obe ... nimata očeta, sta bile non stop z mano, sicer sem pa že nekaj časa živela pri starših, tako, da so pri njih, ne. Si pa ne želim dosti obiskov, zato ker je s ta mlajšo bilo kar hudo no. Starejša je že nekako to dala skozi, ker je v srednji šoli, ta mlajša je pa kar ... še zdaj no, je kar hudo. Sploh pa,

kadar se slišimo po telefonu, ali pa ... tako, da nisem dala svojim ... ne silim svojih staršev, da bi mi jo vsak vikend vozili, ne, ker je, prvič, kadar je bila, je bil kar šok. Sicer tudi, če smo bile v tisti sobi, igralnici ne, sam še vseeno je kar precej razumela, ne ... to najbolj pogrešam.« (osebni intervju, 20. 9. 2018)

Prav tako svojih staršev, ki skrbijo za njihove otroke, ne želijo obremenjevati z vožnjo iz bolj oddaljenih krajev. Da bi bližja lokacija pomenila lažje in pogostejše stike z domom in otroki, ugotavljajo tudi v tujih raziskavah (Casey-Acevedo in Bakken, 2002; Currie, 2012; Esposito, 2015).

3.2.5 Zdravstva oskrba in nega

V povezavi s prilagajanjem žensk v zaporu na Igu se nam je zdela pomembna tudi tematika zdravstvene oskrbe. Podobno kot v tujih raziskavah (Esposito, 2015) ugotavljam, da bolezn žensk niso le fizičnega značaja, temveč so še pogostejše psihične obremenitve. Pri tistih, ki imajo zahtevnejše diagnoze, je težava ta, da ne morejo do svojega zdravnika, kajti zdravstvena oskrba je zagotovljena v zaporu oziroma so lahko napotene k specialistom v Ljubljano. Število napotitev je omejeno. Ker je kontinuiteta zdravljenja prekinjena, lahko to dodatno ogrozi njihovo zdravje oziroma povzroča negotovost in strah. Tudi v tuji študiji ugotavljajo (Abbott idr., 2016), da so zapornice nezadovoljne z zdravstvenimi storitvami in bi potrebovale učinkovitejše zdravstveno varstvo in pravočasen dostop do specialistov. Ugotavljamo, da podobno težavo predstavljajo tudi storitve, ki so namenjene samo ženskam, na primer ginekološki pregledi, ki so v zaporu, kjer pa ni ustreznih aparatov oziroma medicinske opreme (npr. ultrazvoka), da bi ženske lahko opravile kakovosten pregled.

Kati (40 let): »Imaš zdravnika, imaš psihiatra, imaš ginekologa in imaš zobozdravnika. In to tk zgleda. Ginekolog je star osemdeset let, dvajset let je že v penziji. Brez aparatov, uni stol ima, če je kaj z jajčniki, ti sploh ne more pogledat, ti z roko noter štoro, kar je meni bolano, v enaindvajsetem stoletju. Osemdeset let stara. Pojma nima nič. Ko neki vprašaš, ona sploh nč ne ve. Ne ve, kaj je to hormonska ... kaj je to mena, neka hormonska sprememba, bolano ... pol zdravnica, zdravnica je taka, da še kar u redu, pač noče imet z zavodom nič, ker ji težijo in noče diet pisat, noče, veliko stvari noče. Verjetno se boji, verjetno ima že polno glavo, ker ji skoz težijo. Al pa kuhinja recimo, če bi mogli več diet pripravljat. Psihiatrinja je pa taka, da, ona te pa kar zadeva, ona bi ti pa vse napisala, kaaaar se ti srce poželi. Prav tk, ne vem no. Meni je to čudno, mi je hotla pomirjevala dat, pa ne bom jaz tega jedla.« (osebni intervju, 10. 7. 2018)

Dodaten pritisk izvajajo nanje tudi nekateri izvajalci zdravstvenih storitev, ki se do njih neprimerno obnašajo in jih stigmatizirajo. Ženske so prizadete, saj si želijo, da osebje v zaporu ne bi poudarjalo njihovega statusa zapornic. Specifične težave se pojavljajo pri ženskah, ki so odvisnice ali pa imajo

psihične težave. Te ne bi smele ostati brez ustrezne terapije in strokovne pomoči. Videti je, da zapor težko opravlja karceralno nalogo in nalogo zdravstvene ustanove.

Nina (35 let): »... najbolj grozno mi je, da sem odvisnica ... in tukaj v tem zaporu nimamo nič, nimamo, zdaj imamo, dva meseca šele neko skupinsko ... proti koncu, ko bom že šla ven. Tak, da si sama pomagam, sama si znižujem, sama devam to nazaj ...« (osebni intervju, 12. 9. 2018)

Za ženske, ki so v zaporu in so odvisne od prepovedanih drog, lahko v najslabšem primeru to pomeni tudi izčrpanje ob poskusih upravljanja z dvojno stigmo (Muršič, 2006), kar lahko vodi v osebne stiske. Currie (2012) ugotavlja, da pri ženski zaporniški populaciji v primerjavi z moško obstaja večja razširjenost duševnih, psihičnih bolezni.

Tu se nedvomno srečamo z dejstvom, da zapor kot ustanova ne more nadomestiti zdravstvene ustanove. Nekatere ženske, ki pridejo prestajati kazen, pa so lahko v zelo slabem psihičnem stanju.

Ana (40 let): »... saj sem padala u privide, sem u bistvu paznikom povedala, da imam privide hude. Ker sem u hude privide začela spet padat odkar sem šla v zapor. Doma sem jih tud imela, sam ne takšne kukr pa tle. Pa misli na samomor pa tko naprej.« (osebni intervju, 21. 6. 2018)

Pokaže se problem dvojne vloge zapora, in sicer da zapor ni samo to, temveč je tudi v vlogi ustanove, ki skrbi za odvisnice in psihično bolne ženske. Te vloge zapor ne more ustrezno opravljati. Nekatere ženske pa so z zdravstveno oskrbo v zaporu zadovoljne. Zlasti so to mlajše ženske, ki nimajo toliko zdravstvenih težav. Primer je ženska, ki ima pozitivne izkušnje s splošno zdravnico in je tudi sicer zadovoljna z zdravstveno oskrbo v zaporu.

Tita (33 let): »Drugače pa z osebno zdravnico sem ful zadovoljna. Lahko ji tudi povem, tako, kaj mi je, če me kaj takega muči, tako se dosti pogovori, si vzame čas, s tabo se pogovarjat. Res, da ne hodim vsak teden ali pa vsak mesec, kadar pač rabim, me vzame in si vzame čas, to je u redu.« (osebni intervju, 3. 9. 2018)

Vsak dan je v zaporu prisotna medicinska sestra, vendar samo do določene ure. Ženske jo pohvalijo. Čeprav se nekaterim zdi stroga, menijo, da je tudi zelo humana, veliko zna in je zelo prijazna. Nekaterim je všeč, saj vedno vse pove v obraz, kar se jim zdi pozitivno.

Beti (41 let, povratnica): »Ona pa je, ona pa je u redu ženska. Taka, ne pusti, ima nek odnos, mislim, je stroga, mislim stroga ... ne pusti se zajebavat, po domače povedano. Ampak je pa izredno humana, pa tko prava medicinska sestra. Mislim, pripravljena pomagat, če bi imela malo več časa, bi tudi tko lahko se človek

z njo kaj pogovoril, brez problema, bi ji lahka zaupal. Ampak na žalost je sama in veste, to je treba terapije razdeliti, velik pripraviti, ona ima ogromno dela, ampak drugače je pa super ...« (osebni intervju, 26. 6. 2018)

Povzetek ključnih ugotovitev raziskave na Igu, ki so se našle na navedene sklope, povzemamo v tabeli 2. Navedene ugotovitve predstavljajo stališča večine zapornic, ki so sodelovale v intervjujih, čeprav so nekatere navedbe zelo specifične (in toliko bolj dragocen vpogled v doživljanje mikrostruktur življenja zapornic). Proučevanje vsakdanjega življenja, življenjskih potekov in mikrostruktur človekovega življenja je zahtevno, saj smo vanje vpeti (zaporsko okolje je specifično) in jih pogosto ne reflektiramo. Vendar pa se za na videz najbolj banalnimi simboli skrivajo mehanizmi, ki ustvarjajo in vzdržujejo družbene odnose (Kamin, 2018).

Tabela 2: Povzetek ključnih ugotovitev raziskave na Igu

Raziskava na Igu 2018/2019	Ugotovitve
Pozabljena populacija	<ul style="list-style-type: none"> - Ko pridejo ženske v zapor, so na začetku prepuščene same sebi, ko bi najbolj potrebovale pogovor strokovnjaka, psihologa (75 %). - Kot velik problem opišejo začetek bivanja v priporu v Celju, ki je v zaporu za moške (25 % oz. vse, ki imajo to izkušnjo).
Metode discipliniranja in nadzorovanja	<ul style="list-style-type: none"> - Ženske iz polodprtega režima so prikrajšane za mobilni telefon in internet (37,5 %). - Opazovanje je urejeno z obhodi pravosodnih policistov in policistk štirikrat dnevno in videonadzorom. - Ženke motijo osebni pregledi, ko pridejo iz izhoda (starejšim se zdijo ponižujoči). - Za ženske so ponižujoči urinski testi, ki so nenapovedani in jih morajo opraviti zjutraj, zato si ponoči ne upajo na WC in zadržujejo urin (37,5 %). - Pojavlja se zanikanje statusa odrasle osebe obsojenkam v povezavi z novim načinom odhoda v jedilnico, ko gredo nadzorovano v skupini. - Režim nadzorovanja je strožji, kot je bil včasih.
Socialna omrežja in podporni odnosi	<ul style="list-style-type: none"> - Nekaterim ženskam so se njihova prijateljska omrežja zelo zmanjšala. Ko so prišle v zapor, se je izkazalo, kdo so pravi prijatelji (50 %). - Nekaterne ženske ne želijo obiskov svojih prijateljev, saj je strah pred tem, kaj bodo rekli, večji od želje po druženju, bojijo se stigmatizacije, ko bodo zapustile zapor (37,5 %). - Podpora otrok in družine jim veliko pomeni, nekatere družina obsoja (12,5 %). - V zaporu ne iščejo prijateljic (93,75 %), nekatere povezuje to, da so v manjši skupini, ki se počuti nadrejeno drugim (velikokrat skupino formirajo povratnice).
Specifike žensk – materinstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Vse ženske pogrešajo mlajše otroke, nekatere razmišljajo, da bi živele v tujini, da bi otroci imeli boljše in lepše življenje. - Sobo, ki je namenjena obisku otrok, so opremile z risbami in okraski (ki so jih naredile na delavnicah), da je bolj prijazna. - Tiste, ki imajo dovoljen izhod v park, preživijo čas z otroki zunaj, nekatere jih raje pokličejo po telefonu, kar je manj stresno kot obiski. - Svojih staršev, ki jim pazijo otroke, ne želijo obremenjevati z vožnjo iz bolj oddaljenih krajev (31,25 %). - Večina ima v odraslih otrocih oporo.
Specifike žensk – zdravstvena oskrba in nega	<ul style="list-style-type: none"> - Bolezni niso le fizičnega značaja, temveč jih ima veliko tudi psihične težave (odvisnice) (31,25 %). - Tudi tiste z zahtevnejšimi diagnozami ne morejo do svojega zdravnika, lahko so napotene k specialistu v Ljubljano, prekinjena je kontinuiteta zdravljenja, kar lahko dodatno ogrozi njihovo zdravje, povzroča negotovost in strah. - Ginekološka ambulanta v zaporu nima ustreznih aparatov oziroma medicinske opreme. - Dodaten pritisk čutijo s strani nekaterih izvajalcev zdravstvenih storitev, ki se do njih neprimerno obnašajo (vse, ki so uporabile te storitve).

4 Razprava in zaključek

Analiza rezultatov raziskave na Igu pokaže, da bi ženskam, posebej tistim, ki so prvič v zaporu, pomagalo, če bi imele v začetni fazi prilagajanja strokovno pomoč. Situacija je v Sloveniji zelo specifična, ker imamo samo en ženski zapor, kar predstavlja po eni strani prednost, saj se, če je zaporov (oziroma so bolj specifični) več, pojavi tendenca, da jih je treba napolniti, česar pa ne potrebujemo. Po drugi strani pa bi bilo treba razmisliti o drugačni obravnavi žensk v priporih, ki so izven zapora za ženske na Igu. Ker je obdolženek v priporih zelo malo, so v sedanjem sistemu samodejno dodatno kaznovane z neprimerno obravnavo, ko so nastanjene v moškem zaporu. Podobno ugotavlja (Esposito, 2015), da omejeno število ženskih zaporov

povzroča, da so navzoče tudi v oddelkih v moškem zaporu, kjer se čutijo zapostavljene in »pozabljene«, saj je zapor zamišljen in narejen za moške in njihove potrebe. Ženske potrebujejo drugačno, bolj njim naklonjeno obravnavo (Currie, 2012). Tudi ženske na Igu so prikrajšane za nekatere ugodnosti (mobilni telefon, internet), in to prav zaradi prostorske stiske.¹⁶ Druge ugotavljajo, da bi bilo treba tudi glede na naravo kaznivih dejanj prilagoditi nadzor (Currie, 2012).

¹⁶ Čeprav so ženske v polodprtem oddelku upravičene do mobilnega telefona in interneta, tega ne smejo imeti. Zaposleni so jim pojasnili, da zaradi »prostorske stiske«, saj se lahko srečujejo z ženskami iz zaprtega oddelka (te nimajo dovoljenja za uporabo telefona in interneta), in sicer na obrokih konec tedna in na dvorišču.

V zaporu na Igu so ugotovitve pokazale, da se specifične težave pojavljajo pri ženskah, ki so odvisnice ali pa imajo psihične težave. Te ne bi smele ostati brez ustrezne terapije in strokovne pomoči. Očitno je, da zapor težko opravlja karceralno nalogo in nalogo zdravstvene ustanove. Kot ugotavlja tudi Esposito (2015), bolezni žensk niso le fizičnega značaja, saj čutijo predvsem psihično obremenitev. Zato je še posebej pomembno ugotoviti, kako na njihovo zdravje in počutje vpliva določen karceralni režim. Ugodna socialna klima, ki jo v zaporih ustvarjajo tako zaposleni kot obsojenci, je pogoj za dobro počutje obojih (Brinc, 2001). Kot je bilo ugotovljeno, rezultati zadnjih meritev družbenega vzdušja v zavodih za preostanek kazni zapora, tudi zapora na Igu,¹⁷ niso spodbudni. Že desetletja je zaznan trend upadanja socialne klime in ta trend se nadaljuje. To lahko pripišemo dejstvu, da je bilo področje izvrševanja kazenskih sankcij – tako na finančnem, kadrovskem in predvsem vsebinskem področju – v preteklem obdobju neustrezno obravnavano. Na temelju teh rezultatov bi bilo v prihodnosti treba sprejemati boljše odločitve, ki bi trend upadanja socialne klime zaustavile in jih obrnile (Plesničar idr., 2017).

Ugotovitve pokažejo, da postopki infantilizacije (npr. nadzorovani odhodi na obroke) v zaporu predstavljajo discipliniranje in podreitev žensk. Tudi (Carlen, 1982) namreč ugotavlja, da režim v zaporu kaže na delovanje prefinjene nadzorovalne mreže, ki zanika žensko osebnost in tudi status odrasle osebe tako, da ji odvzame kompetence odraslosti.

Ženskam veliko pomeni čustvena podpora otrok in družine, čeprav ugotovitve kažejo, da nekatere družina tudi obsoja in je zato zanje obremenilno. Tako je občutek osamljenosti lahko pogojen tudi z nezadostno čustveno oporo in nezadostnimi stiki z zunanjim svetom (Esposito, 2015). Ugotovitve so pokazale, da je velikokrat prisoten občutek krivde, saj ženske menijo, da so svoje otroke s svojimi dejanji prizadele in razočarale, zato bi bilo pomembno organizirati izobraževanja in programe, s katerimi bi zagotavljali kakovostnejše stike z otroki (Elmalak, 2015), torej vsaj formalno pomoč pri opravljanju materinske vloge (Snyder-Joy in Carlo, 1998).

Ženske v zaporu glede na specifične, ki so vezane na spol, potrebujejo posebno obravnavo na področju zdravstvene oskrbe in bivanjskih razmer. Na Igu ženske, ki imajo zahtevnejše diagnoze, ne morejo do svojega zdravnika oziroma so lahko napotene k specialistom v Ljubljano, prekinjena konti-

nuiteta zdravljenja pa lahko dodatno ogrozi njihovo zdravje. Slabo delovanje zdravstvenega sistema je sicer splošen problem v Sloveniji in ni specifično vezan samo na populacijo žensk v zaporu. Neustreznost zdravstvene obravnave zapornic izpostavijo tudi v tujih raziskavah (Abbott idr., 2016; Esposito, 2015), ko ugotavljajo, da zapornice ne morejo izbrati zdravnika niti ne termina pregleda, ko le-tega potrebujejo, in če želijo več možnosti za preventivne ginekološke preglede in obiske pri specialistu zunaj zapora.

Pri pripravi rehabilitacijskih programov je treba upoštevati družbeni spol (angl. *gender*); treba je narediti pomembno več za resocializacijo zapornic in tako presekat krogi »družbena izključenost–zapor–nova družbena izključenost«. Tako prilagojeni rehabilitacijski programi bi jim omogočili lažjo vključitev v življenje po odsluženi zaporni kazni.

Od samega zbiranja podatkov je preteklo že precej časa (3–4 leta), kar pomeni, da se je na Igu lahko precej spremenilo, zlasti v času epidemije (covid-19). Kot izhaja iz Letnega poročila 2021 (URSIKS, 2022), je bil v tem letu z namenom izboljšanja stikov zapornic z zunanjim svetom uveden pilotni projekt Skype videoklicev (uvredba tablic). Pedagogi so tako izvajali stike zaprtih s svojci prek Skypa, kar se je izkazalo kot dobrodošlo še posebej pri tujih zaprtih osebah, ki so jih svojci zaradi različnih omejitev težje obiskovali.

Zavedamo se omejitev navedene raziskave, saj so ugotovitve in zaključki narejeni na podlagi intervjujev z zapornicami, ki so bile pripravljene sodelovati v naši raziskavi in so aktivne ter pripravljene narediti določene spremembe. Kako poteka življenje drugih, predvsem tistih, ki preživljajo čas v zaporu pod vplivom raznih substanc, lahko sklepam samo iz pripovedi nekaterih, ki so sodelovale v intervjujih. To je sicer skrb vzbujajoče, a zapor kot ustanova glede na veljavno zakonodajo vprašanja odvisnosti nikakor ne more rešiti. Verjetno je rešitev v drugačnem pristopu in pripravljenosti družbe, da se sooči s to težavo.

Problem študije (oz. tovrstnih raziskav) je tudi v tem, da vzorec ni ponovljiv, da bi lahko primerjali rezultate po določenem času. Omejitev predstavlja tudi reprezentativnost vzorca, saj nismo imeli vpliva na njegovo oblikovanje, kajti intervjuji so bili izvedeni z zapornicami, ki so se same prijavile nanj. Čeprav smo zapornice seznanili z namenom raziskave in kljub njihovi prostovoljni udeležbi (z možnostjo prekinitve) in etičnim obveznostim raziskovalke obstaja možnost, da so nekatere obsojenke zaradi strahu pred sankcijami prilagodile svoje izjave oziroma dale zaželeno izjavo.

Smiselno bi bilo, da bi raziskava (ki je bila v članku zaradi obsežnosti prikazana le deloma) spodbudila k razmišljanju in

¹⁷ V zavodu Ig – ženski zapor je primerjava družbenega vzdušja leta 2017 z letom 2010 pri zaposlenih pokazala, da prevladujejo negativne spremembe pri vseh sestavinah družbenega vzdušja, izjemi sta praktična usmeritev in nadzor s pozitivnimi spremembami. V primerjavi stališč zaposlenih in obsojenk je pri zaposlenih mogoče zaznati pozitivne spremembe stališč, pri obsojenkah na Igu pa ne (Plesničar idr., 2017).

pomenila iztočnico za nadaljnje raziskave v ženskem zaporu na Igu. Zlasti bi bilo zanimivo ugotoviti, kakšen vpliv bo imela (načrtovana) obnova zapora na Igu in ali ugodnejši prostorski pogoji dejansko lahko vplivajo na socialno klimo v zaporu.

Literatura

- Abbott, P., Magin, P. in Hu, W. (2016). Healthcare delivery for women in prison: a medical record review. *Australian Journal of Primary Health*, 22(6), 523–529.
- Adams, K. (1992). Adjusting to prison life. *Crime & Justice*, 16, 275–360.
- Aebi, M. F. in Delgrande, N. (2007). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2006*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Delgrande, N. (2009). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2007*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Delgrande, N. (2010). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2008*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Delgrande, N. (2011). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2009*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Delgrande, N. (2012). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2010*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Delgrande, N. (2013). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2011*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Delgrande, N. (2014). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2012*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Delgrande, N. (2015). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2013*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Stadnic, N. (2007). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2005*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Tiago, M. M. (2018). *SPACE I – 2018 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Tiago, M. M. (2020). *SPACE I – 2019 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Aebi, M. F. in Tiago, M. M. (2021). *SPACE I – 2020 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Aebi, M. F., Cocco, E., Molnar, L. in Tiago, M. M. (2022). *SPACE I – 2021 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations*. Council of Europe.
- Aebi, M. F., Tiago, M. M. in Burkhardt, C. (2015). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2014*. Council of Europe.
- Aebi, M. F., Tiago, M. M. in Burkhardt, C. (2016). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2015*. Council of Europe.
- Aebi, M. F., Tiago, M. M., Berger-Kolopp, L. in Burkhardt, C. (2017). *SPACE I – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Survey 2016*. Council of Europe.
- Bard, E., Knight, M. in Plugge, E. (2016). Perinatal health care services for imprisoned pregnant women and associated outcomes: a systematic review. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 16(285), 1–19.
- Barlow, E. (2014). *Understanding women in prison: A review of gender specific needs and risk assessments and their policy and research implications*. Portland State University.
- Berger, B. in Berger, P. L. (1987). *Sociologia. La dimensione quotidiana della vita sociale*. Il Mulino.
- Berger, P. L. in Luckmann, T. (1988). *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Cankarjeva založba.
- Brinc, F. (2001). Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in v Prevezgojnem domu v Radečah. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 52(4), 287–302.
- Bukstel, L. H. in Kilmann, P. R. (1980). Psychological effects of imprisonment on confined individuals. *Psychological Bulletin*, 88(2), 469–493.
- Carlen, P. (1982). Papa's discipline: An analysis of disciplinary modes in the Scottish women's prison. *Sociological Review*, 30(1), 97–124.
- Carlen, P. in Christiana, D. (1985). *Criminal women: Autobiographical accounts*. Polity Press.
- Carlen, P. in Worrall, A. (2004). *Analysing women's imprisonment*. Willan Publishing.
- Casey-Acevedo, K. in Bakken T. (2002). Visiting women in prison: Who visits and who cares? *Journal of Offender Rehabilitation*, 34(3), 67–83.
- Cassel, J. (1976). The contribution of the social environment to host-resistance. *American Journal of Epidemiology*, 104(2), 107–123.
- Chui, W. H. (2010). 'Pains of imprisonment': Narratives of the women partners and children of the incarcerated. *Child & Family Social Work*, 15(2), 196–205.
- Cobb, S. (1976). Social support as a moderator of life stress. *Psychosomatic Medicine*, 38(5), 300–314.
- Crewe, B. (2011). Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment & Society*, 13(5), 509–529.
- Crissman, B., Smith, C., Ransley, J. in Allard, T. (2017). Woman's health in Queensland prisons: An analysis of stakeholder perspectives. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 6(5), 582–603.
- Currie, B. (2012). Woman in prison: A forgotten population. *Internet Journal of Criminology*. <http://www.internetjournalof-criminology.com>
- Davis, A. Y. (2003). *Are prisons obsolete?*. Seven Stories Press.
- De Graff, K. in Kilty, J. M. (2016). You are what you eat: Exploring the relationship between women, food, and incarceration. *Punishment & Society*, 18(1), 27–46.
- Dobbs, R. R. in Waid, C. A. (2012). Prison Culture. V M. Bosworth (ur.), *Encyclopedia of prisons and correctional facilities* (Vol. 2, str. 719–723). Sage.
- Dodge, M. in Pogrebin, M. R. (2001). Collateral costs of imprisonment for women: Complications of reintegration. *The Prison Journal*, 81(1), 42–54.
- Elmalak, S. (2015). Babies behind bars: An evaluation of prison nurseries in American female prisons. *Pace Law Review*, 35(3), 1080–1106.

40. Esposito, M. (2015). Women in prison: Unhealthy lives and denied well-being between loneliness and seclusion. *Crime, Law and Social Change*, 63, 137–158.
41. Faris, J. in Miller, J. (2010). Family matters: perceptions of fairness among incarcerated women. *The Prison Journal*, 90(2), 139–160.
42. Flaker, V. in Urek, M. (1988). *Hrastovski anali za leto 1987*. Republiška konferenca ZSMS, Center za mladinsko prostovoljno delo.
43. Fritch, A., Heath, N. M. in Lynch, S. M. (2012). Looking beneath the surface: The nature of incarcerated women's experiences of interpersonal violence, treatment needs and mental health. *Feminist Criminology*, 20(10), 1–19.
44. Gabel, S. in Shinledecker, R. (1993). Characteristics of children whose parents have been incarcerated. *Hospital and Community Psychiatry*, 44(7), 665–660.
45. Gelsthorpe, L. in Larrauri, E. (2013). Gender and crime in Europe. V S. Body-Gendrot, M. Hough, K. Kerezi, R. Lévy in S. Snacken (ur.), *The Routledge Handbook of European criminology* (str. 188–203). Routledge.
46. Gelsthorpe, L. in Morris, A. (1990). *Feminist perspectives in criminology*. Open University Press.
47. Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books, Doubleday.
48. Hairston, C. F. in Lockett, P. W. (1987). Parents in prison: New directions for social services. *Social Work*, 32(2), 162–164.
49. Hale, C., Hayward, K., Wahidin, A. in Wincup, E. (2005). *Criminology*. Oxford University Press.
50. Hlebec, V. in Kogovšek, T. (2003). Konceptualizacija socialne opore. *Družboslovne razprave*, 19(43), 103–125.
51. International Centre for Prison Studies. (2008). *International profile of women's prisons*. University of London.
52. Irwin, J. in Cressey, D. R. (1962). Thieves, convicts and the inmate culture. *Social Problems*, 10(2), 142–155.
53. Johnson, E. I. in Waldfogel, J. (2002). Parental incarceration: Recent trends and implications for child welfare. *Social Service Review*, 76(3), 460–479.
54. Jokinen, A. (2011). Female prisoners in Finland and Scandinavia – A literature review. V STRONG – Project with financial support of the DAPHNE III programme. The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations (HEUNI) (str. 2–32). <https://docplayer.net/67663153-Female-prisoners-in-finland-and-scandinavia-a-literature-review.html>
55. Kamin, T. (2018). Uvod v metodologijo raziskovanja vsakdanjega življenja. V M. Ule, T. Kamin in A. Švab (ur.), *Zasebno je politično: Kritične teorije vsakdanjega življenja* (str. 120–131). Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
56. Lawston, J. M. in Lucas, A. E. (2011). *Razor wire women: Prisoners, activists, scholars, and artists*. SUNY Press.
57. Loper, B. A. in Thompson, C. (2005). Adjustment patterns in incarcerated women: An analysis of differences based on sentence length. *Criminal Justice and Behavior*, 32(6), 714–732.
58. Lynch, S. M., Fritch, A. in Heath, N. M. (2012). Looking beneath the surface: The nature of incarcerated women's experiences of interpersonal violence, treatment needs, and mental health. *Feminist Criminology*, 7(4), 381–400.
59. Mallicoat, S. L. (2011). *Women and crime: A text/reader*. SAGE Publications.
60. Mancini, C., Baker, T., Dhungana S. K., Golden, K., Bedard, L. E. in Gertz, M. (2016). Examining external support received in prison and concerns about reentry among incarcerated women. *Feminist Criminology*, 11(2), 163–190.
61. Marvasti, A. B. (2004). *Qualitative research in sociology: An introduction*. SAGE Publications.
62. Mertens, D. M. (2007). Transformative paradigm: Mixed methods and social justice. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(3), 212–225.
63. Mrevlje, N. (2007). Življenje obsojenk v Zavodu za prestopanje kazni zapora Ig. *Etnolog*, 17, 147–165.
64. Muršič, M. (2006). Kritično o »ženskah, drogah in zaporu«. *Socialna pedagogika*, 10(1), 95–110.
65. Newburn, T. (2007). *Criminology*. Willan Publishing.
66. O'Malley, S. in Devaney, C. (2016). Supporting incarcerated mothers in Ireland with their familial relationships; A case for the revival of the social work role. *Probation Journal*, 63(3), 293–309.
67. Pajnik, M. in Bajt, V. (2009). Biografski narativni intervju: aplikacija na študije migracij. *Inštitut za slovensko izseljenstvo*, 30, 69–89.
68. Peršak, N. (2006). Ženske, droge in zapor – interakcije in kontraindikacije. V Z. Kanduč (ur.), *Droge, zapori, ženske – postmoderna družba in njene zasvojenosti* (str. 6–40). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
69. Petrovec, D. in Plesničar M. M. (2009). Percepcija ženske kriminalitete z vidika odmere kazni. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60(2), 91–105.
70. Plesničar, M. M. (2012). Ženske in kriminaliteta. V M. M. Plesničar (ur.), *Nežnejši spol?, Ženske, nasilje in kazenskopравни sistem* (str. 1–18). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
71. Plesničar, M. M. (2018). Kaznovanje žensk v Sloveniji. V M. M. Plesničar, A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Ženske in kriminaliteta: Značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo* (str. 135–150). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
72. Plesničar, M. M. in Petrovec, D. (2012). Zločin in kazni pri ženskah: odmera kazni storilkam kaznivega dejanja umora. V M. M. Plesničar (ur.), *Nežnejši spol?, Ženske, nasilje in kazenskopравни sistem* (str. 51–84). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
73. Plesničar, M. M., Petrovec, D., Drobnjak, M., Brvar, B. in Cvikl, L. (2017). *Družbeno vzdušje v zavodih za prestopanje kazni zapora in v prevzgojnem domu Radeče leta 2017, Končno poročilo raziskovalnega projekta (raziskava št. 174)*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
74. Pravilnik o izvrševanju kazni zapora. (2019). *Uradni list RS*, (46/19).
75. Ramovš, J. (2003). *Kakovostna starost: socialna gerontologija in gerontagogika*. Institut Antona Trstenjaka; Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
76. Sandifer, J. L. (2008). Evaluating the efficacy of a parenting program for incarcerated mothers. *The Prison Journal*, 88(3), 423–445.
77. Saxena, P., Messina, N. P. in Grella, C. E. (2014). Who benefits from gender responsive treatment? Accounting for abuse history on longitudinal outcomes for women in prison. *Criminal Justice and Behaviour*, 41(4), 417–432.
78. Schutz, A. in Lukmann, T. (1973). *The structures of the life world*. Northwestern University Press.
79. Smoyer, A. B. (2014). Good and healthy: Foodways and construction of identity in a women's prison. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 53(5), 525–541.
80. Smoyer, A. B. (2015). Feeding relationships: Foodways and social networks in a women's prison. *Affilia*, 30(1), 26–39.
81. Smoyer, A. B. (2016). Making faty girl cakes: Food and resistance in a women's prison. *The Prison Journal*, 96(2), 191–209.

82. Smoyer, A. B. in Lopes, G. (2017). Hungry on the inside: Prison food as concrete and symbolic punishment in a women's prison. *Punishment & Society*, 19(2), 240–255.
83. Snyder-Joy, Z. K. in Carlo, T. A. (1998). Parenting through prison walls: Incarcerated mothers and children's visitation programs. V S. L. Miller (ur.), *Crime control and women* (str. 130–150). SAGE Publications.
84. Sykes, G. (1958). *The society of captives: A study of a maximum security prison*. Princeton University Press.
85. Šelih, A. (2015). Socialni in demografski dejavniki kriminalitete. V A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Kriminologija* (str. 433–449). GV Založba.
86. Šelih, A. (2018). Kriminaliteta žensk v Sloveniji v obdobju 2003–2015. V M. M. Plesničar, A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Ženske in kriminaliteta: Značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo* (str. 25–44). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
87. Špadijer-Džinić, J., Pavićević, O. in Simeunović-Patić, B. (2009). *Žena u zatvoru, Deprivacije zatvoreničkog života*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
88. Toch, H. in Adams, K. (2002). *Acting out. Maladaptive behavior in confinement*. American Psychological Association.
89. Tomori, M. (2018). Materinstvo in zapor. V M. M. Plesničar, A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Ženske in kriminaliteta: Značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo* (str. 175–187). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
90. Tripković, M. in Plesničar, M. M. (2018). Women's crime and punishment worldwide. V M. M. Plesničar, A. Šelih in K. Filipčič (ur.), *Ženske in kriminaliteta: značilnosti ženske kriminalitete in družbeno odzivanje nanjo* (str. 9–24). Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.
91. Ugelvik, T. (2014). Paternal pains of imprisonment: Incarcerated fathers, ethnic minority masculinity and resistance narratives. *Punishment & Society*, 16(2), 152–168.
92. Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij. (2020). *Letno poročilo 2019*. Ministrstvo za pravosodje.
93. Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij. (2022). *Letno poročilo 2021*. Ministrstvo za pravosodje.
94. Uprava Republike Slovenije za izvrševanje kazenskih sankcij. (2023). *Povprečno število žensk (brez hišnega zapora)*. <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavi/URSIKS/Dokumenti/Zaporska-statistika/2022/Letni-trendi/Povprecno-stevilo-zaprth-zensk.pdf>
95. Wacquant, L. (2008). *Zapori revščine*. Založba *cf.
96. Wright, E. M., van Voorhis, P., Salisbury, E. J. in Bauman, A. (2012). Gender-responsive lessons learned and policy implications for women in prison: A review. *Criminal Justice and Behaviour*, 39(12), 1612–1632.
97. Zakon o izvrševanju kazenskih sankcij (ZIKS-1-UPB1). (2006, 2008, 2009, 2012, 2015, 2018, 2022). *Uradni list RS*, (110/06, 76/08, 40/09, 109/12, 54/15, 11/18, 141/22).

Everyday Lives of Female Prisoners

Lea Tomažinčič. M.A., Doctoral Student, Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana, Slovenia. E-mail: lea-tomazincic@gmail.com

This article deals with the daily disadvantages in the lives of women serving prison sentences. Here, women's perceptions of the prison experience and the meanings they attribute to being imprisoned are studied primarily in terms of gender-related specifics, such as the role of a mother, medical needs and personal care, the formation of social networks and the development of survival strategies, as well as methods of preserving self-esteem. The purpose of this article is to complement the findings of foreign studies that investigate key characteristics of the lives of female prisoners to the results obtained in a Slovenian qualitative study on the everyday lives of women serving their sentences in the Ig Prison. The fundamental findings are that female prisoners require special treatment in terms of healthcare and housing conditions, and that they need more personalized supervision based on the nature of their criminal offense. The characteristics of women's lives call for the development of professional programs that would ensure a professional approach to the issue and move away from stereotypes; after all, it has been proven that women require a different, gender-based treatment.

Keywords: female prisoners, prison sentence, supervision, rehabilitation.

UDC: 343.261-055.2